

A27653 - Åpen

Rapport

Fiskerhelseundersøkelsen

Sammenhenger mellom arbeid, arbeidsmiljø og helse hos norske yrkesfiskere

Forfattere

Trine Thorvaldsen, Signe Sønvisen, Ingunn M. Holmen, Anita Øren

Rapport

Fiskerhelseundersøkelsen

Sammenhenger mellom arbeid, arbeidsmiljø og helse hos norske yrkesfiskere

EMNEORD:

Fiskeflåten

Fiskere

Arbeidsmiljø

Helse

Trivsel

VERSJON

1.0

DATO

2016-04-27

FORFATTERE

Trine Thorvaldsen, Signe Sønvisen, Ingunn M. Holmen, Anita Øren

OPPDRAGSGIVER

Norges forskningsråd

OPPDRAGSGIVERS REF.

227107/H20

PROSJEKTNR

6020732

ANTALL SIDER

33

SAMMENDRAG

Rapporten presenterer funn fra Fiskerhelseundersøkelsen 2014. Fokus rettes mot sammenhenger mellom arbeid, arbeidsmiljø og helse hos norske yrkesfiskere. Basert på en spørreundersøkelse blant 1000 fiskere utdypes fiskernes selvrapporterte helseplager, eksponeringer i arbeidsmiljøet samt hvorvidt plagene antas å være relatert til forhold ved arbeidet eller arbeidsmiljøet. Fokus rettes også mot faktorer som bidrar til god helse, tilhørighet og trivsel.

Fiskere flest vurderer sin egen helse som god. De hyppigst rapporterte helseplagene er smerter i nakke, skuldre og armer, og disse plagene oppleves å være relatert til arbeidet. Fiskerne rapporterer at ensidige arbeidsoperasjoner og tunge løft er vanlig. De aller fleste fiskerne trives på jobben, og knytter dette til blant annet kameratskap, miljø, selvstendighet og at jobben er meningsfylt. Selv om fiskerne gir uttrykk for god helse og høy trivsel, viser Fiskerhelseundersøkelsen at flere av respondentene bekymrer seg for at forhold ved arbeidsmiljøet kan påvirke helsen negativt nå eller på sikt. Undersøkelsen viser at hovedårsaken til fravær er skader relatert til arbeidet.

Fiskerhelseundersøkelsen bør legges til grunn for forebyggende arbeid og tiltak som bidrar til at fiskeflåten er en god arbeidsplass som ivaretar fiskernes helse.

UTARBEIDET AV

Trine Thorvaldsen

SIGNATUR*Trine Thorvaldsen***KONTROLLERT AV**

Ingeborg Ratvik

SIGNATUR*Ingeborg Ratvik***GODKJENT AV**

Hanne Digre

SIGNATUR*Hanne Digre***RAPPORTNR**

A27653

ISBN

978-82-14-06079-9

GRADERING

Åpen

GRADERING DENNE SIDE

Åpen

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	3
2	Bakgrunn.....	3
3	Metode	4
	3.1 Deltakere i undersøkelsen	4
	3.2 Representativitet	7
4	Helse og trivsel.....	9
	4.1 Fiskernes vurdering av egen helse.....	9
	4.2 Fravær	11
	4.3 Trivsel.....	14
	4.4 Helsebekymringer	16
5	Eksposeringer og helseplager i fiskeryrket.....	18
	5.1 Eksposeringer	18
	5.2 Helseplager	20
	5.3 Skyldes plagene arbeid eller arbeidsmiljø?.....	21
6	Sammenhenger mellom helseplager og arbeidsmiljø.....	23
	6.1 Muskel- og skjelettplager.....	23
	6.2 Psykiske plager og søvnproblemer	25
	6.3 Hørselsplager	27
7	Rekruttering og frafall	29
	7.1 Valg av fiskeryrket.....	29
	7.2 Årsaker til frafall.....	30
8	Oppsummering.....	31
9	Referanser.....	32

1 Innledning

I denne rapporten presenteres funn fra "Fiskerhelseundersøkelsen". Undersøkelsen er en av flere aktiviteter i forskningsprosjektet "Working environment and health in the Norwegian fishing fleet – challenges and health promoting factors, som er finansiert av Norges Forskningsråd i programmet "Sykefravær, arbeid og helse" (2013-2016).

Prosjektets overordnede mål er å studere sammenhenger mellom arbeid, arbeidsmiljø og helse hos norske yrkesfiskere. Prosjektet skal gi kunnskap om hvilke arbeidsrelaterte faktorer som påvirker helse og arbeidsdeltakelse i fiskeflåten. Fokus rettes både mot faktorer som påvirker helsen negativt og faktorer som bidrar til god helse, tilhørighet og trivsel. Resultatene vil bidra til å få kartlagt hva som er bra for fiskernes helse og trivsel om bord, og denne kunnskapen kan brukes for å forebygge sykdom og fravær.

Fiskerhelseundersøkelsen har hatt som mål å kartlegge fiskernes oppfatninger av egen helsetilstand, samt deres oppfatning av hvordan eventuelle helseplager kan ha sammenheng med arbeidet og arbeidsmiljøet om bord. Rapporten beskriver fiskernes opplevelser av eksponeringer i arbeidsmiljøet, deres helseplager og hvorvidt de selv mener disse plagene kan skyldes forhold ved arbeidet. Funnene som presenteres her er basert på en spørreundersøkelse hvor i alt 1 000 yrkesfiskere har deltatt.

2 Bakgrunn

Den norske fiskeflåten sysselsetter om lag 9 000 heltidsfiskere. Mange yrkesfiskere har sin hverdag om bord på store, moderne havgående fartøy med døgnkontinuerlig drift og er en del av et mannskap som arbeider på skift. De fleste driver derimot fiske nærmere kysten og en betydelig andel av disse arbeider alene om bord. Fiskeryrket har lange tradisjoner, og rekruttering til flåten har tradisjonelt skjedd gjennom sosiale nettverk. I senere år har norske fiskefartøy også opplevd økt pågang fra utenlandske arbeidssøkere (Johnsen 2004, Sønvisen et al. 2011, Thorvaldsen et al. 2012).

Statistisk sett er fiske et risikoutsatt yrke. SINTEF Fiskeri og havbruk har en database over dødsulykker, som viser at det i perioden 1990-2015 omkom 304 norske fiskere. Ulykker og skader kan føre til sykefravær og uførhet. Det samme gjelder andre forhold i arbeidsmiljøet. Fiskere er eksponert for en rekke arbeidsrelaterte forhold som kan være uheldig for helsen, slik som fartøybevegelser, kulde, støy, tunge løft, skiftarbeid og lange arbeidsdager.

Nyere studier har vist at fiskere eksponeres for fysiske og psykiske arbeidsforhold som kan påvirke arbeidstilfredshet og trivsel, noe som også kan føre til at fiskere forlater yrket (Johnsen og Vik 2013). Samtidig har man funnet at fiskere jevnt over er positive til og står lenge i yrket (Johnsen og Vik 2008). Dette indikerer at det er aspekter ved arbeidet som bidrar til arbeidstilfredshet, trivsel og helse. Til tross for dette har det vært gjort lite forskning på sammenhenger mellom arbeidsmiljø og helse hos norske fiskere siden 80-tallet (Grinde 1987). Fiskeflåten har vært gjennom en omfattende teknologisk og strukturell utvikling siden den gang, og studiene som finnes reflekterer således ikke status anno 2014.

I de senere år har norske myndigheter økt fokuset på sikkerhet og arbeidsmiljø i fiskeflåten (Thorvaldsen 2015). Dette er blant annet tydelig i Forskrift om arbeidsmiljø, sikkerhet og helse for de som har sitt arbeid om bord på skip (Nærings- og fiskeridepartementet 2005). Her heter det blant annet at:

"Formålet med denne forskrift er å sikre at arbeid og fritid om bord tilrettelegges og organiseres slik at de som har sitt arbeid om bord sin sikkerhet og fysiske og psykiske helse ivaretas i samsvar med den

teknologiske og sosiale utviklingen i samfunnet. Forskriften skal videre sikre at de som har sitt arbeid om bord sin sikkerhet og helse beskyttes mot farer som oppstår eller kan oppstå ved eksponering for kjemikalier og biologiske faktorer i arbeidsmiljøet".

Videre skal fiskere som arbeider i den havgående flåten dokumentere at de tilfredsstillende visse helsekrav gjennom en sjømannslegeattest. Kravene er nedfelt i Forskrift om helseundersøkelse av arbeidstakere på norske skip og flyttbare innretninger (Nærings- og fiskeridepartementet 2014) og omfatter blant annet måling av kroppsmasseindeks (BMI, "Body Mass Index"), syn- og hørselstest, hjerte- og lungefunksjon, og kartlegging av andre relevante helseparametere.

I denne rapporten peker vi på flere utfordringer relatert til fiskernes helse og arbeidsmiljø. Denne kunnskapen bør legges til grunn for forebyggende arbeid og teknologiutvikling som kan bidra til å gjøre fiskeflåten til en attraktiv arbeidsplass i fremtiden.

3 Metode

Funnene som presenteres i rapporten er basert på en spørreundersøkelse. Et spørreskjema som satte fokus på forekomst av ulike typer eksponering på arbeidsplassen samt selvrapporterte helseplager, ble utformet av prosjektets medarbeidere. Her ble tilsvarende undersøkelser i andre næringer og befolkningsundersøkelser om helse gjennomgått for å finne relevante spørsmålsstillinger.

Spørreskjemaet ble lagt til grunn for en spørreundersøkelse bestående av totalt 1000 telefonintervju med et tilfeldig utvalg av fiskere. Telefonintervjuene ble gjennomført av Norfakta Markedsanalyse AS våren 2014. I denne rapporten omtaler vi vår undersøkelse som "Fiskerhelseundersøkelsen", forkortet til "Fiskerhelse" i tabeller og figurer.

Deltakerne ble plukket ut fra Fiskermanntallet, et offentlig register hvor de fleste fiskere som er bosatt i Norge er registrert. Det ble valgt kun heltidsfiskere som er oppført på det såkalte Fiskermanntallets "blad B". Deltidsfiskere er oppført på "blad A".

En utfordring ved bruk av Fiskermanntallet, er at registeret kan inneholde feilkilder. Fiskere kan for eksempel stå i manntallet uten at de jobber som fiskere. Det kan være fiskere som har sluttet, eller som ikke er aktive på et gitt tidspunkt. Når det er sagt, var også fiskere som hadde forlatt yrket interessant for vår undersøkelse. For å innhente kunnskap om hvorvidt forhold ved arbeidet eller helseplager var årsak til at folk hadde forlatt fiskeryrket, delte vi derfor spørreskjemaet i to deler: 1) aktive fiskere og 2) ikke-aktive fiskere. Begge spørreskjemaene inkluderte spørsmål om egen helse, arbeidssituasjon og miljø, eksponeringer, helsefremmede faktorer, yrkesvalg og arbeidshistorikk. I tillegg fikk de som ikke lenger er yrkesaktive fiskere også spørsmål om hvorfor de hadde sluttet.

3.1 Deltakere i undersøkelsen

Av de 1000 deltakerne, her også omtalt som respondentene i undersøkelsen, var det 832 aktive fiskere og 168 ikke-aktive fiskere. Tabell 1 nedenfor viser at majoriteten av respondentene er over 50 år, og at de aller fleste har jobbet som fiskere i mer enn 15 år. Videre ser vi at de fleste jobber innen kystflåten, som i dette materialet er definert som båter under 28 meter, og definerer seg selv som skipper. Av de som oppgir at de er skipper, arbeider 53 prosent i kystfiske. Mange kystfiskere er enefiskere og derfor også skipper på egen båt.

Tabell 1: Fordelingen av de yrkesaktive deltakerne i Fiskerhelseundersøkelsen mellom bakgrunnsvariablene alder, erfaring, båtstørrelse, driftsform og stilling om bord (prosent av n=832).

Alder	Under 30 år	11 %
	30-39 år	12 %
	40-49 år	24 %
	50-59 år	27 %
	Over 60 år	26 %
Erfaring	Under 6 år	12 %
	6-10 år	8 %
	11-15 år	11 %
	Over 15 år	69 %
Båtstørrelse	Under 11 meter	28 %
	11-14,9 meter	13 %
	15-20,9 meter	8 %
	21-27,9 meter	7 %
	28 meter eller over	44 %
Driftsform	Autoline	9 %
	Kyst	49 %
	Snurrevad	9 %
	Ringnot	28 %
	Trål	24 %
	Annet	3 %
Stilling	Bas/nettmann	2 %
	Fabrikk	2 %
	Fisker	26 %
	Fiskerlærling	1 %
	Maskinist/chief	8 %
	Skipper	41 %
	Stuert/forpleining	3 %
	Styrmann	6 %
	Annet	13 %

Driftsformer

Alle de aktive fiskerne fikk spørsmålet: **Hva er den/de viktigste driftsformen(e) på båten (du jobber mest på)?** Dette betyr at noen av deltakerne har svart for flere enn en driftsform. Av 832 svar var det en fisker som ikke hadde svart på dette spørsmålet, 666 svarte at båten hadde en driftsform, 160 svarte to driftsformer og fem deltakere svarte at båten de jobbet mest på hadde tre driftsformer. Oversikten over kombinasjoner av to driftsformer finnes i Tabell 2 under. Analysene som omhandler driftsform gjenspeiler dette, og er derfor presentert med antall svar (n) som er gitt i hver driftsform, fremfor antall fiskere som har svart.

Tabell 2: Ulike kombinasjoner av driftsformer for fiskere på båter med mer to driftsformer.

	Autoline	Konv. kyst	Snurrevad	Ringnot	Trål	Garn/juksa	Not	Teine	Kystline	Annet
Autoline										
Konv. kyst	0									
Snurrevad	0	2								
Ringnot	2	6	27							
Trål	5	2	2	59						
Garn/juksa	18	1	5	4	1					
Not	0	0	5	0	1	2				
Teine	1	1	0	1	0	13	0			
Kystline	0	1	1	0	0	10	0	2		
Annet	1	0	0	1	0	1	0	0	0	

Mosjon og røykevaner

Selvrapportert fysisk aktivitet og røykevaner for aktive fiskere i Fiskerhelseundersøkelsen (n=832) er gjengitt i Tabell 3. Sammenlignet med Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag¹ (HUNT3 2006-2008) ser vi at 25 prosent av fiskerne rapporterer at de mosjonerer nesten hver dag, mens 18 prosent svarer det samme i HUNT3. Vi ser også at en høyere andel av HUNTs deltakere mosjonerer en gang per uke eller 2-3 ganger per uke. Mange fiskere er i fysisk aktivitet mens de arbeider og dette er trolig årsaken til at en betydelig andel svarer at de mosjonerer nesten hver dag.

Aktive fiskere røyker generelt mer enn deltakerne i HUNT3. 24 prosent av fiskerne sier de røyker daglig, mens 17 prosent av deltakerne i HUNT3 gjør det samme. Sammenligner vi fiskere med data for den generelle befolkning, ser vi at andelen daglige røykere (menn) i hele befolkningen lå på 14 prosent i 2014 (SSB 2015).

¹ Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag (HUNT) er Norges største samling av helseopplysninger om en befolkning. Data er framskaffet gjennom tre befolkningsundersøkelser, HUNT1 (1984-86), HUNT2 (1995-97) og HUNT3 (2006-08).

Tabell 3: Mosjon og røykevaner blant yrkesaktive fiskere i Fiskerhelseundersøkelsen sammenlignet med befolkningsundersøkelsen HUNT3¹.

Hvor ofte driver du mosjon?		Fiskerhelse	HUNT3
	Aldri	11 %	5 %
	Mindre enn en gang per uke	12 %	17 %
	En gang per uke	17 %	22 %
	2-3 ganger per uke	35 %	38 %
	Nesten hver dag	25 %	18 %
Hvilke røykevaner har du?			
	Røyker daglig	24 %	17 %
	Røyker av og til	5 %	7 %
	Har røykt tidligere	35 %	33 %
	Har aldri røykt	36 %	43 %

3.2 Representativitet

Et utvalg sies å være representativt når ei undergruppe avspeiler hele populasjonen så nøyaktig som mulig. Fiskerhelseundersøkelsen består av 1 000 deltakere, og populasjonen av fiskere i Fiskermanntallet (blad B) var i juni 2014 på 9 398 heltidsfiskere.

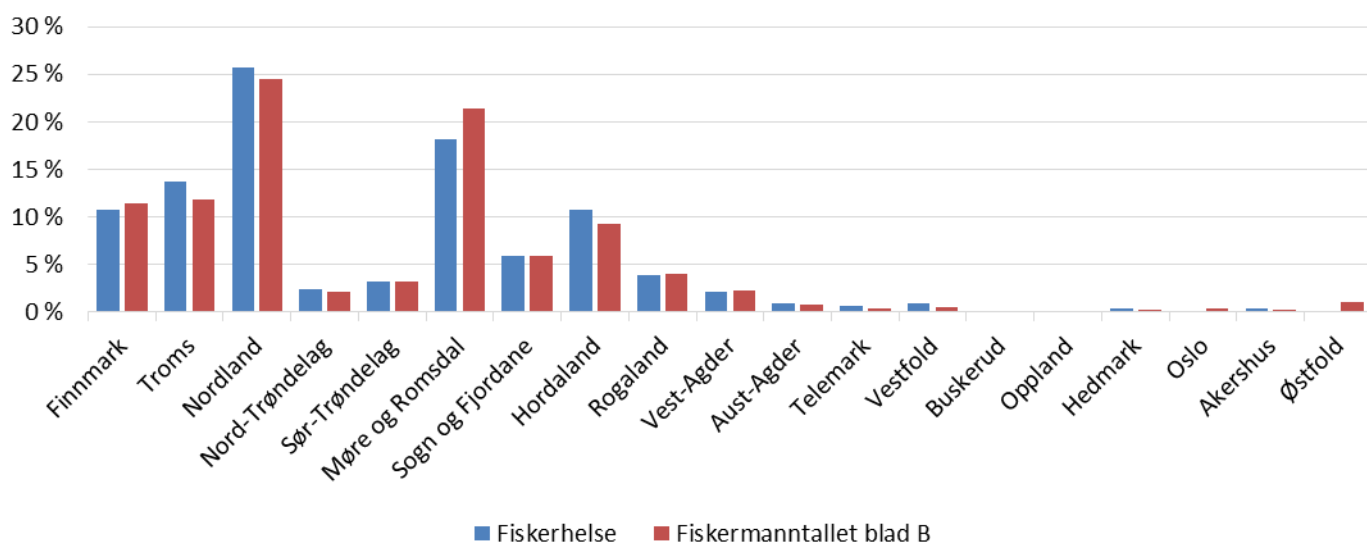
Tabell 4 viser en sammenligning av aldersfordelingen blant de aktive fiskerne i Fiskerhelseundersøkelsen med aldersfordelingen i Fiskermanntallets blad B. Vi ser at forskjellen i andel per aldersgruppe varierer mellom ett og seks prosentpoeng. Yngre fiskere er noe underrepresentert og eldre fiskere noe overrepresentert i forhold til aldersfordelingen i Fiskermanntallet. Gjennomsnittsalderen i utvalget er 50 år og informantene har i gjennomsnitt drevet fiske i 25 år.

Tabell 4: Prosentvis aldersfordeling blant de yrkesaktive fiskerne i Fiskerhelseundersøkelsen sammenliknet med fordelingen i Fiskermanntallets blad B.

Alder	Fiskerhelse (n=832)	Blad B (N=9 398)
Under 30 år	11 %	17 %
30 - 39 år	12 %	17 %
40 - 49 år	24 %	23 %
50 - 59 år	27 %	22 %
Over 60 år	26 %	22 %

Fiskeryrket er mannsdominert. I vår undersøkelse har to prosent kvinner svart, mens i Fiskermanntallet er det 2,8 prosent kvinner. Ettersom antallet kvinner i utvalget er så lite (om lag 20), vil kjønn ikke bli brukt som variabel i presentasjon av funnene av hensyn til personvern og representativitet.

Geografisk fordeling er en annen indikator på representativiteten i utvalget. Dette er spesielt viktig fordi strukturen i fiskeriene varierer mellom fylker. I Figur 1 nedenfor sammenlignes den fylkesvise fordelingen av respondenter i Fiskerhelseundersøkelsen med fordelingen i Fiskermanntallets blad B.

Figur 1: Geografisk tilhørighet til deltakere i Fiskerhelseundersøkelsen (n=832) sammenlignet med Fiskermanntallets blad B (N=9 398) (prosentvis fordeling).

Ser vi på geografisk fordeling, finner vi de største fylkesvise forskjellene mellom Fiskermanntallet og Fiskerhelseundersøkelsen i Troms og Møre og Romsdal. Fiskere i Fiskerhelseundersøkelsen er overrepresentert med 1,9 prosent i Troms, mens i Møre og Romsdal er det 3,2 prosent færre fiskere i Fiskerhelseundersøkelsen enn i Fiskermanntallet. Dette avviket er lite og fordelingen og den regionale representasjonen vurderes derfor som tilfredsstillende.

Etter denne sammenligningen mellom vårt utvalg og Fiskermanntallets alders-, kjønns- og geografiske fordeling, konkluderer vi at Fiskerhelseundersøkelsen er basert på et representativt utvalg som gir grunnlag for å si noe om generelle trekk ved fiskerne som yrkesgruppe.

4 Helse og trivsel

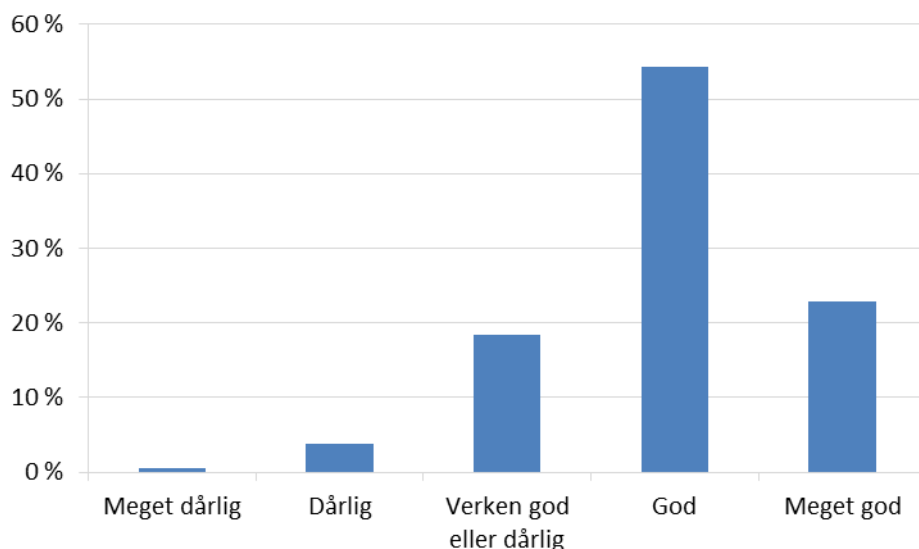
Verdens helseorganisasjon definerer helse som "en tilstand av komplett fysisk, psykisk og sosialt velvære og ikke bare fravær av sykdom eller lyte" (WHO 2014). Helse kan betraktes som objektivt eller subjektivt. Medisinsk definerte biologiske tilstander oppfattes gjerne som objektivt, og folks vurderinger av egen helse som subjektive. Egenvurderinger av helse vil være farget av den enkeltes kunnskap og erfaring, men man kan like fullt hevde at det er individet selv som er ekspert på sin egen helse (Ramm 1997).

I denne delen presenterer vi funn som handler om fiskernes vurdering av helsen sin, selvrapportert fravær, trivsel samt bekymringer knyttet til arbeid og helse. Dette gir oss et overordnet bilde av hvordan det står til med fiskerne i Norge i dag. I de neste delene vil vi gå nærmere inn på hvilke eksponeringer og helseplager som rapporteres hyppigst og hvorvidt fiskerne knytter helseplagene sine til forhold ved arbeidet.

4.1 Fiskernes vurdering av egen helse

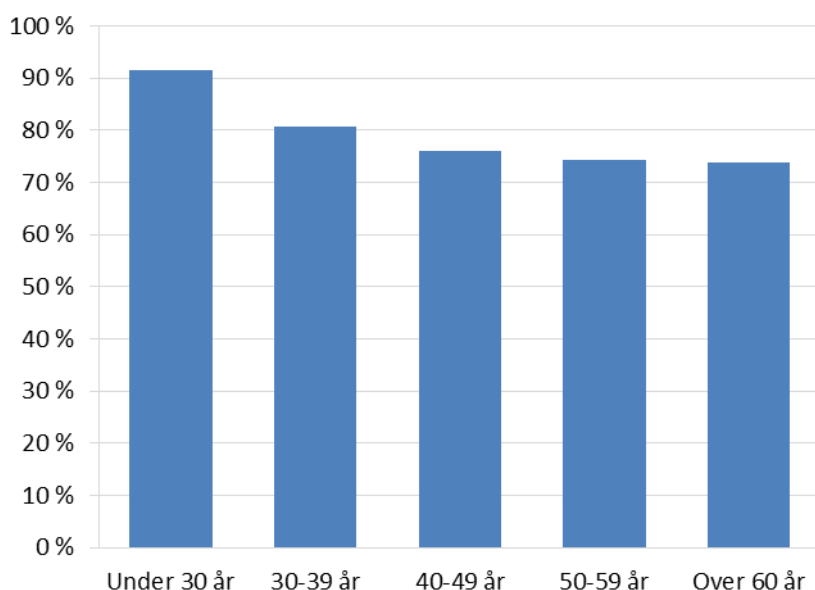
For å undersøke hvordan fiskerne vurderer sin egen helse, stilte vi spørsmålet: **Hvordan vurderer du din egen helse sånn i alminnelighet?**

Figur 2 viser at totalt 77 prosent av de aktive fiskerne blant respondentene (n=832), vurderer sin egen helse som god eller meget god. Dette samsvarer godt med Folkehelseundersøkelsen for 2012 der 78 prosent av respondentene vurderte sin helse som god eller meget god (Levekårsundersøkelsen 2012) og Helseundersøkelsen in Nord-Trøndelag der 74 prosent vurderte sin egen helse som god eller svært god (HUNT3 2009). Til sammenlikning utfører Petroleumstilsynet annet hvert år en HMS-undersøkelse blant arbeiderne som jobber offshore. Midlet over perioden 2007-2013 oppga 87 prosent av arbeiderne at de klassifiserte sin helse som enten god eller svært god (RNNP 2014).

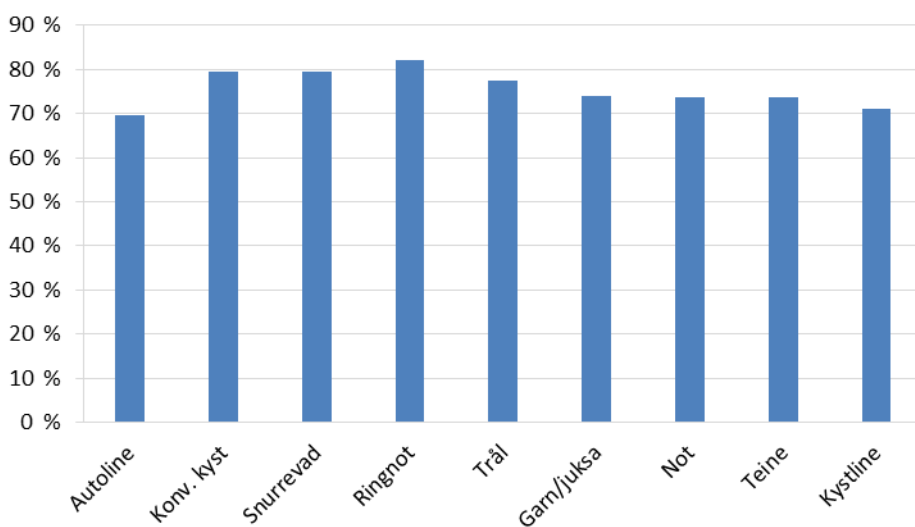
Figur 2: Fiskernes vurdering av egen helse (prosent av n=832).

Fiskernes vurdering av egen helse varierer mellom aldersgruppene. I Figur 3 ser vi at yngre fiskere oftere vurderer sin helse som god eller meget god, enn eldre fiskere. Lignende mønster er funnet i Helseundersøkelsen for Nord-Trøndelag (HUNT) i 2000 hvor unge mennesker vurderte sin helse som bedre enn eldre mennesker (Statens helsetilsyn 2000).

Figur 3: Fiskerne som vurderer sin helse som god eller meget god sortert på aldersgrupper (vist som prosent av antallet i hver aldersgruppe).

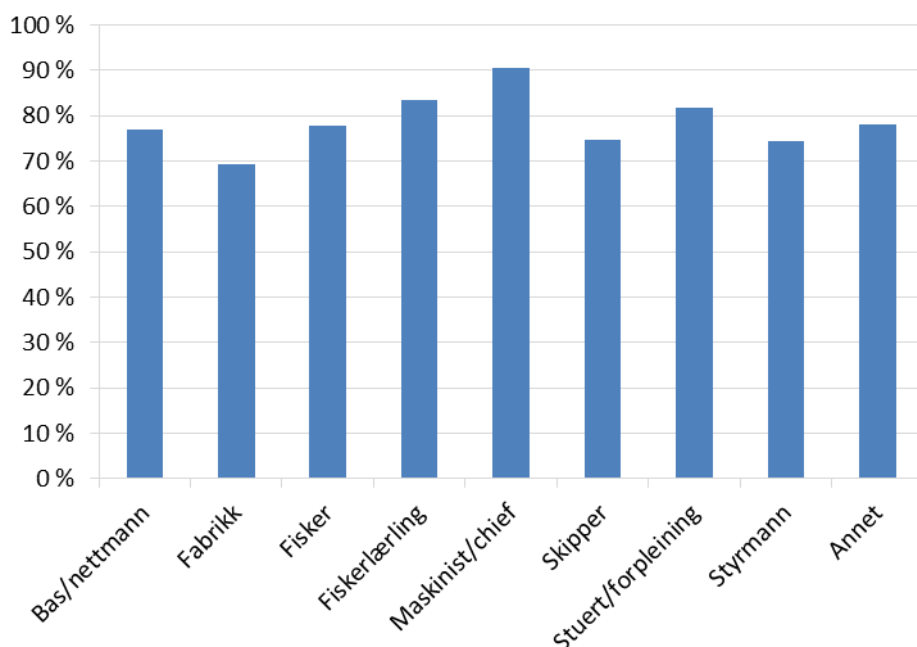
I Figur 4 ser vi hvordan vurdering av egen helse varierer mellom fiskerne i de ulike driftsformgruppene. Det er ikke store forskjeller å finne mellom driftsformene. I ringnot vurderer flest sin egen helse som god eller meget god (82 prosent). Til sammenligning ser vi at 69 prosent av fiskerne i autoline vurderer sin helse som god eller meget god.

Figur 4: Fiskerne som vurderer sin egen helse som god eller meget god relatert til driftsform (prosent av antall respondenter i hver gruppe).

Arbeidsoppgaver, og dermed eksponeringer, varierer mellom stillinger om bord. Dette kan påvirke oppfatning av egen helse. I Figur 5 ser vi at de som oftest vurderer sin egen helse som god eller meget god er maskinister og maskinsjefer (chiefer) (89 prosent). Til sammenligning ser vi at 69 prosent av

fabrikkarbeidere i havgående flåte vurderer helsen sin som god eller meget god. Dette kan ha sammenheng med at fabrikkarbeidere ofte arbeider skift og utfører gjentatte og ensidige arbeidsoperasjoner. Vi kommer tilbake til eksponeringer i arbeidsmiljøet senere i rapporten.

Figur 5: Fiskerne som vurderer sin egen helse som god eller meget god sortert på stilling (prosent av antall respondenter i hver stillingskategori).

4.2 Fravær

Sykefravær brukes ofte som en indikator på ansattes helsetilstand og for å sammenlikne yrkesgrupper. I november 2013 kunne Fiskeribladet Fiskaren fortelle at "Fiskere har lavest sykefravær" av alle yrkesgrupper, med et registrert sykefravær på kun 1,4 prosent (Kulseng og Bartholdsen 2013). Til sammenligning lå det sesongjusterte² sykefraværet (legemeldt) i Norge på 5,5 prosent i 4. kvartal 2013 (Ytterborg 2013).

En annen studie i prosjektet har sett på forskjeller i sykefravær mellom fiskere som er ansatt og fiskere som er selvstendig næringsdrivende, og sammenlignet sykefraværet med en kontrollpopulasjon med lik alder og kjønnsbalanse. Denne studien viste at fiskere i 2013 hadde et høyere sykefravær (ikke sesongjustert) enn kontrollgruppen, på henholdsvis 5,2 og 4,6 prosent. Foreløpige funn viser at omkring 50 prosent av sykefraværet hos fiskere i 2013 var relatert til muskel- og skjelettplager (Øren et al. i arbeid).

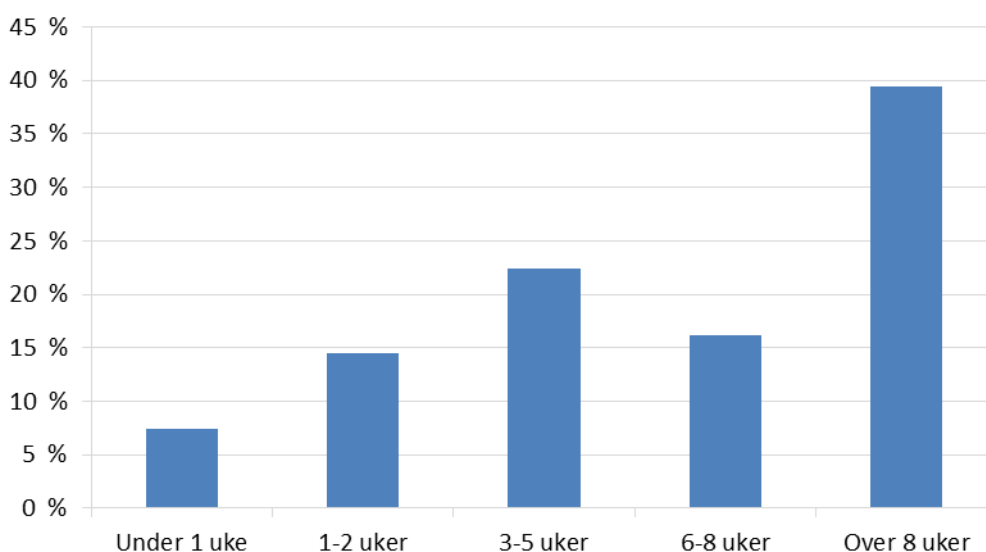
Statistisk sentralbyrå (SSB) bruker følgende definisjon i sin registrering av sykefravær: "sykefraværspersent måler tapte dagsverk på grunn av egen sykdom i prosent av avtalte dagsverk". I Fiskerhelseundersøkelsen ble deltakerne spurt: **Har du i løpet av det siste året vært borte fra arbeid på grunn av egen sykdom eller**

² Sesongjustert sykefravær er en justering av det kvartalsvise sykefraværet. Dette fordi det er forventet mer sykefravær i enkelte perioder hvor med høy forekomst av for eksempel influensa.

skade? Dette gir et tall på hvor mange som i løpet av året har hatt minst en fraværsdag på grunn av sykdom eller skade, og kan ikke sammenlignes med sykefraværprosenten som SSB opererer med.

Alle som hadde hatt fravær, ble spurt om hvor mange uker de hadde vært borte, samt om årsaken til fraværet.

Fiskerhelseundersøkelsen viser at omlag 29 prosent eller 241 av de aktive fiskerne (n=832) har hatt fravær på grunn av egen sykdom eller skade i løpet av det siste året. Av disse oppgir 95 fiskere, tilsvarende nesten 40 prosent av de som rapporterer fravær, at de har hatt fravær på mer enn åtte uker totalt (Figur 6).

Figur 6: Lengde på fravær som følge av skade eller sykdom i løpet av det siste året, vist som prosent av antallet som har rapportert slikt fravær (n=241).

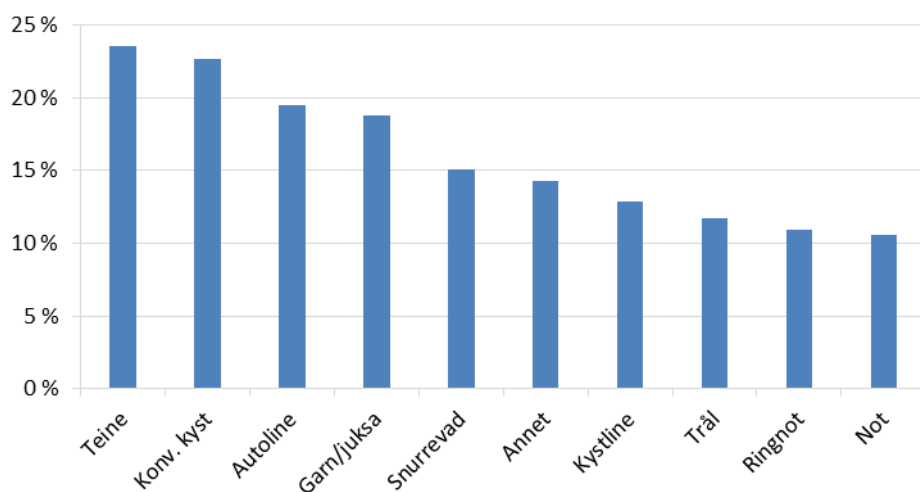
Av de som oppgir at de har hatt fravær på grunn av skade eller sykdom (n=241), svarer 55 prosent at fraværet skyldtes skade relatert til arbeid. Sykdom relatert til arbeid utgjør 10 prosent. Det øvrige fraværet (39 prosent) er ikke relatert til arbeid (Tabell 5).

Tabell 5: Årsak til fravær, vist som prosent³ av de som har rapportert fravær det siste året (n=241).

Årsak til fravær	Prosent
Skade relatert til arbeid	55 %
Sykdom ikke relatert til arbeid	20 %
Skade ikke relatert til arbeid	16 %
Sykdom relatert til arbeid	10 %
Annet	3 %

³ Summen av prosenter i tabell 4 er større enn 100 fordi noen har krysset av for flere årsaker til fravær fra arbeid.

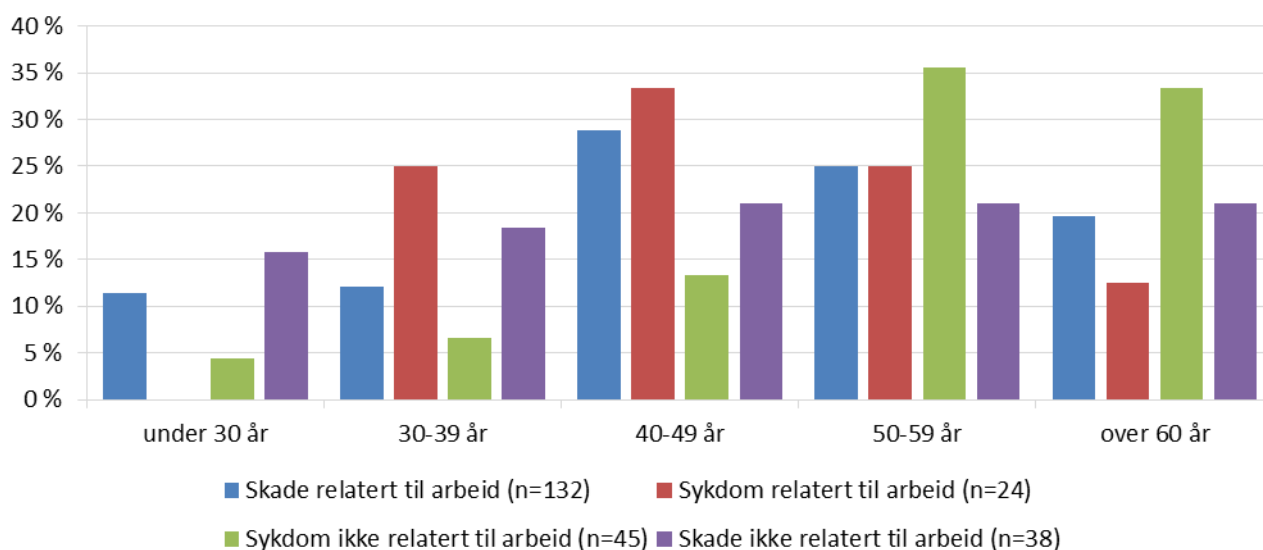
Funnene om årsaker til fravær gjenspeiler tidligere studier, som viser en betydelig høyere risiko for å bli utsatt for arbeidsulykker i fiskeri enn i andre yrker (Holmen og Aasjord 2015). Fiskerhelseundersøkelsen viser at over halvparten av fraværet hos deltakerne skyldes arbeidsrelatert skade. Figur 7 under presenterer fravær fiskerne har hatt grunnet arbeidsrelatert skade. Fraværet er vist som prosent av antall svar innenfor hver driftsform.

Figur 7: Fravær som følge av arbeidsrelatert skade i prosent av antall svar innenfor hver driftsform.

Figur 7 viser at fravær grunnet skade, i prosent av antall respondenter innenfor hver driftsform, er mest utbredt blant fiskere som driver med teinefiske eller konvensjonelt kystfiske. Totalt antall arbeidsrelaterte skader i figuren er 155. Dette antallet er større enn det totale antallet fiskere som har svart at de har hatt fravær grunnet skade (n= 132, se også Tabell 5). Grunnen til dette er at en fisker kan være involvert i flere driftsformer.

Når det gjelder fravær fordelt på alder, ser vi at det er flest som har vært borte på grunn av skade eller sykdom i aldersgruppen 40-49 år. For de som har fravær på grunn av sykdom som ikke er relatert til arbeid, er det aldersgruppen 50-59 år som har høyest andel, men også gruppen over 60 år har en høy andel. For skader som ikke er relatert til arbeid er fordelingen mer jevn, selv om det er gruppen over 60 år som oftest rapporterer om dette (Figur 8).

Figur 8: Årsak til fravær sortert på aldersgrupper. Tallene i parentes i figurforklaringen viser hvor mange totalt som har krysset for de ulike årsakene til fravær.

4.3 Trivsel

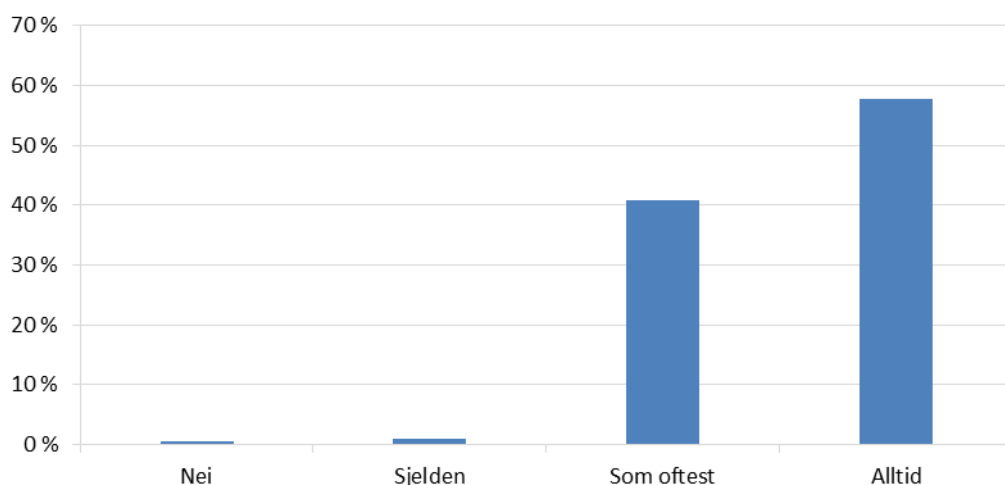
Fugelli og Ingstad (2001) beskriver trivsel som en forklaringsfaktor for god helse og knytter helse og trivsel på arbeidsplassen sammen. En av deres informanter, en fisker i 40-årene, sa det slik:

Nå, hvis man har en arbeidssituasjon som en gleder seg til, som man liker seg i, så trur æ man har helsa så lenge som man e i arbeid. Da trur æ man skal være mykje sjuk før man innrømmer at man e sjuk. Ja, æ trur at har du ein trivelig arbeidssituasjon, så er de små plager, de kjennes nesten ikkje. De kjem ikkje igjen før den dagen du e nødt til å være i land, og det e helligdag og sånn søndagsplager.

Grinde (1987) utførte på 80-tallet en intervjubasert undersøkelse blant 878 fiskere og fant en rekke faktorer som ble beskrevet som fordelaktige og helsefremmende. Frisk luft, fysisk arbeid og nærheten til naturen, samt kystkulturen, kameratskapet og fellesskapet var noen av faktorer som ble knyttet til trivsel og jobbtilfredshet. Videre beskrev fiskerne arbeidet sitt som meningsfylt og viktig for samfunnet. Nyere studier peker også på at fiskerne har en positiv holdning til yrket sitt (Johnsen og Vik 2008).

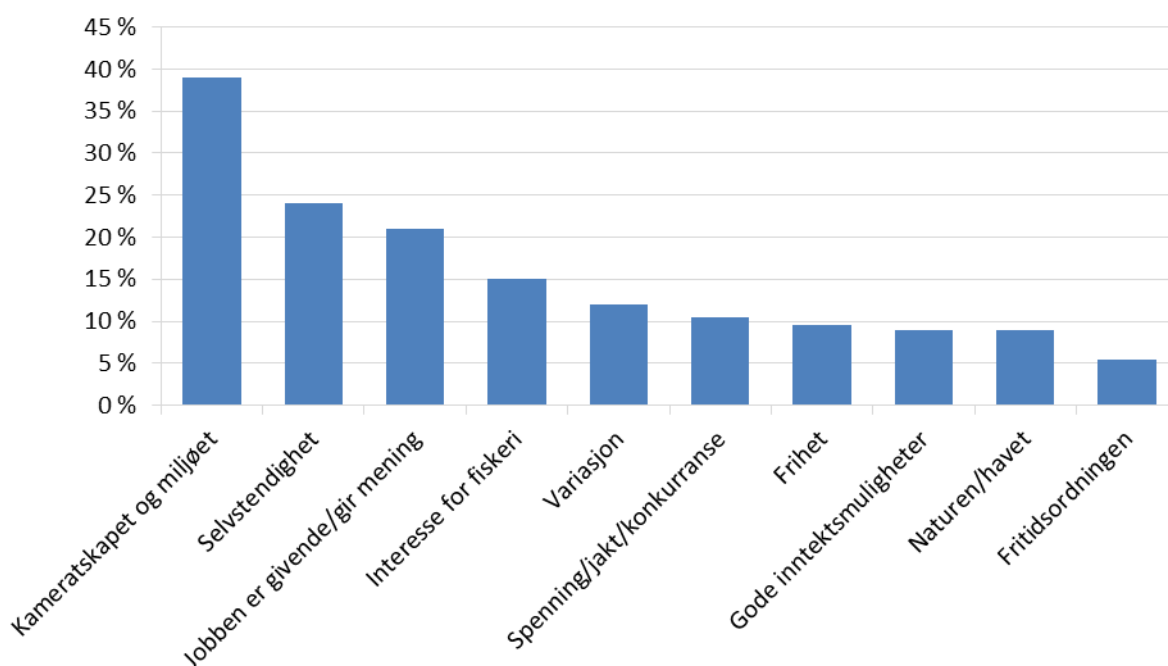
Så, hva viser Fiskerhelseundersøkelsen om trivselen i den norske fiskeflåten? På spørsmålet: **Trives du på jobb?** svarte nesten 99 prosent av respondentene at de som oftest eller alltid trives på jobben. (Figur 9). Mønsteret er det samme fordelt på driftsform, alder eller stilling om bord.

Figur 9: Fiskernes svar på spørsmål om de trives på jobb (n=832).

Alle som svarte at de som oftest eller alltid trives på jobb, fikk oppfølgingsspørsmålet **Hva gjør at du trives?** Spørsmålet var åpent og deltakerne fikk ingen svaralternativer. Kategoriene som presenteres her er basert på svarene som ble gitt.

Figur 10: Grunner til at fiskere trives i yrket (n=832).

De tre viktigste årsaker var: kameratskap og miljø, selvstendighet og det å bestemme selv, og at jobben er givende og gir mening. Figur 10 viser de ti høyest rangerte årsakene til at fiskere trives i yrket.

Selv om mye har forandret seg i fiskeriene siden 80-tallet, har varene mange likhetstrekk med tidligere funn (Grinde 1987). Enkelte deltakere syntes det var vanskelig å trekke fram en enkelt faktor som bidrar til

trivsel. En svarte for eksempel "Jeg liker helheten i det, og det er vanskelig å fremheve en ting". Flere trakk også fram gleden ved å produsere mat, slik som en fisker som svarte "Matproduksjonen av fangsten og naturopplevelser i aktivt fiske ute i frisk luft".

Sammenligner vi våre funn med European Employee Index 2014 (Ennova 2014) ser vi at norske arbeidstakere generelt scorer høyt på arbeidsglede⁴. På en skala fra 0 til 100, scorer norske arbeidstakere rundt 70. I alt 70 prosent av nordmenn trives i jobben, mot 62 prosent globalt.

Fiskerne ble også spurt om hvordan de vurderer framtiden i fiskeryrket. På spørsmålet "**Tror du at du er fisker også om fem år?**" svarte 74 prosent av de aktive fiskerne ja, 16 prosent nei og 9 prosent vet ikke. Det er fiskere over 60 år som oftest svarer nei her (Tabell 6), men ser man bort fra denne gruppen som nærmer seg pensjonsalder, er det flest unge som svarer at de ikke tror de er fiskere om fem år (18 prosent under 30 og 11 prosent i gruppen 30-39 år).

Tabell 6: Fiskernes vurdering av om de er fiskere om fem år. Svarene er sortert på alder og vist som prosent av antall aktive fiskere i hver aldersgruppe.

Alder	Under 30 år	30-39 år	40-49 år	50-59 år	Over 60 år
Ja	76 %	80 %	90 %	80 %	50 %
Nei	18 %	11 %	4 %	11 %	35 %
Vet ikke	6 %	9 %	7 %	9 %	15 %

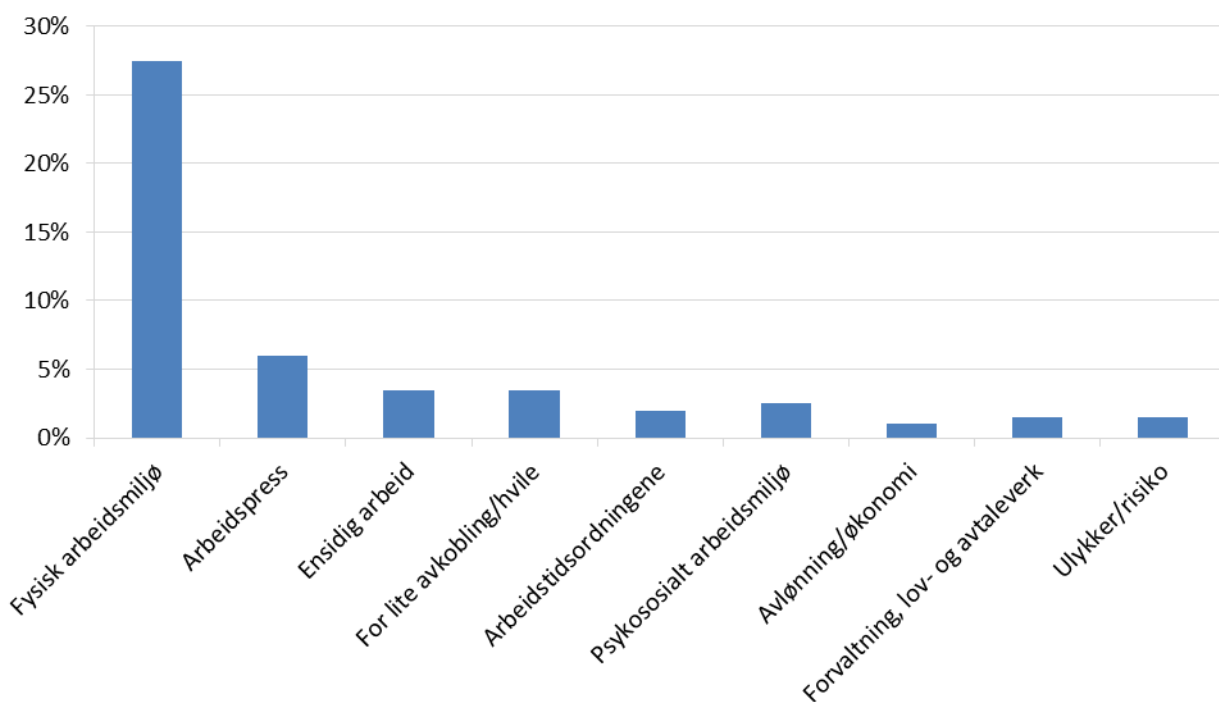
I tillegg svarte 78,2 prosent av de aktive fiskerne at de er i hovedsak positiv til å anbefale fiskeri for andre, 12,4 prosent er i hovedsak negativ og 9,4 prosent svarer verken/eller. Dette vitner om at fiskere har jevnt over en positiv holdning til sitt yrke, og at de fleste ser for seg en fremtid på sjøen.

4.4 Helsebekymringer

I tillegg til fiskernes vurdering av egen helse i dag, var vi også interessert i å vite hvorvidt de bekymrer seg for at forhold ved arbeidsmiljøet kan påvirke helsen deres negativt. Fiskerne fikk spørsmålet: **Bekymrer du deg for at forhold ved arbeidsmiljøet kan påvirke helsen din negativt nå eller på sikt?** Fiskerne som svarte ja, fikk oppfølgingsspørsmålet: **Hvilke forhold vil du særskilt trekke frem?**

Selv om fiskerne gir uttrykk for god helse og høy trivsel, viser Fiskerhelseundersøkelsen at hele 42 prosent av respondentene, 348 aktive fiskere, bekymrer seg for at arbeidsmiljøet kan påvirke helsen negativt nå eller på sikt. Av de som svarer at de bekymrer seg, svarer de fleste at de bekymrer seg mest for negative konsekvenser for helsen som følge aspekter knyttet til det fysiske arbeidsmiljøet. Dette gjelder i hovedsak faktorer som kan medføre overbelastning og slitasjeskader på rygg, hofter og knær (Figur 11). Som vi ser, viser figuren at det er svært få som bekymrer seg for ulykker, selv om vi har sett at skader relatert til arbeid utgjorde 55 prosent av sykefraværet blant deltakerne i undersøkelsen. Flere tidligere studier viser at fiskere ikke bekymrer seg for ulykker og belyser fiskernes risikooppfatning nærmere (Thorvaldsen 2013, Bye og Lamvik 2007, Knudsen og Grøn 2010).

⁴ Arbeidsglede er ikke synonymt med trivsel, men i European Employee Index 2014 inngår trivsel som en av flere faktorer som bidrar til arbeidsglede.

Figur 11: Faktorer som bidrar til bekymring om fiskernes egen helse. Fordeling i prosent av n=348 fiskere som svarte at de bekymrer seg.

5 Eksponeringer og helseplager i fiskeryrket

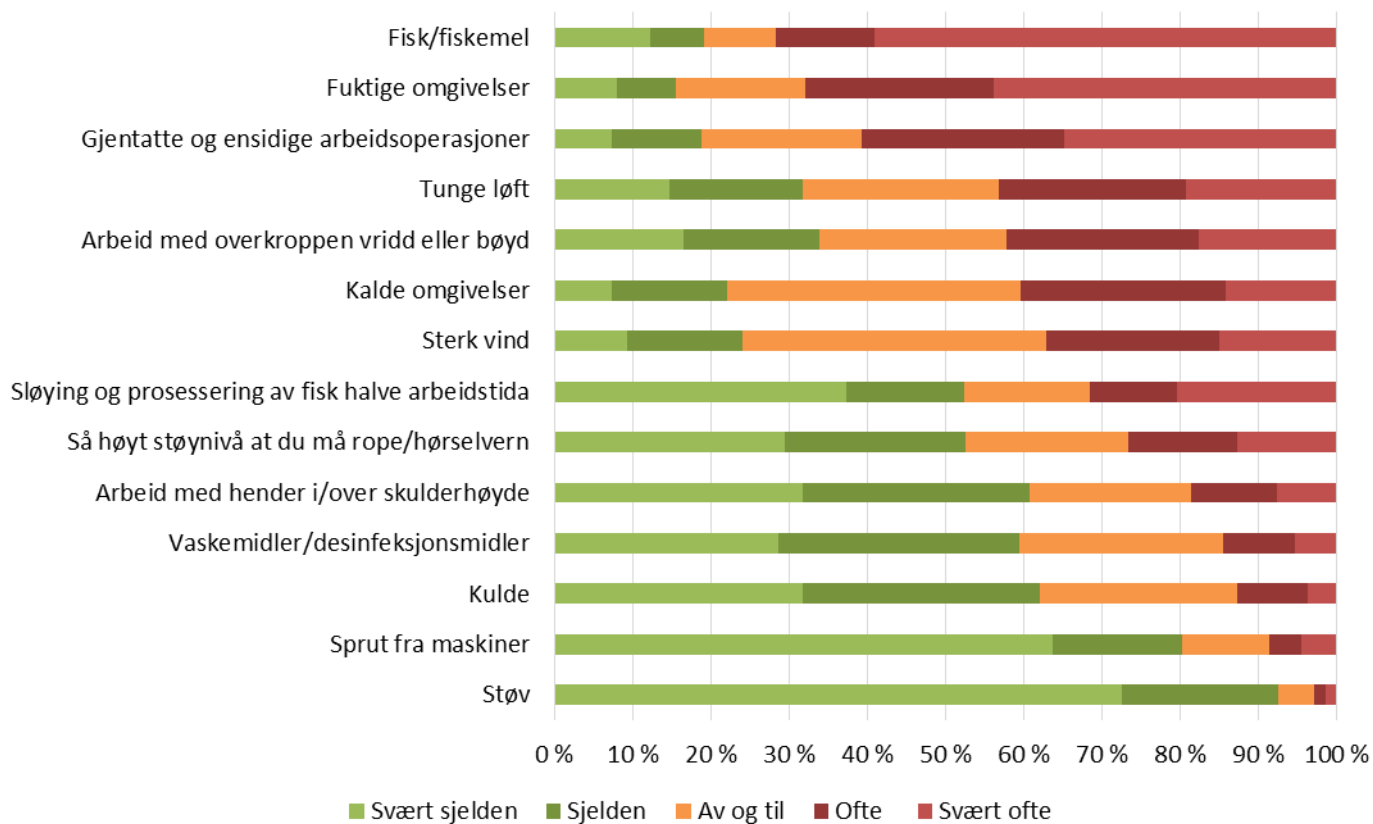
I denne delen presenteres ulike forhold som fiskerne er eksponert for i sitt arbeid, og en oversikt over hvilke helseplager de opplever. I neste del ser vi nærmere på fiskernes egne vurderinger av hvorvidt ulike plager skyldes forhold ved deres arbeidssituasjon. Deretter presenterer vi ulike plager fordelt på driftsform og stilling, for å vise hvor det er særlig behov for tiltak i tiden fremover.

5.1 Eksponeringer

Deltakerne i Fiskerhelseundersøkelsen fikk presentert en rekke spørsmål omkring eksponeringer som er relevante for arbeidsmiljøet i fiskeflåten, og ble bedt om å fortelle hvilke av disse de var utsatt for i sin arbeidshverdag. Svarene skulle graderes etter skalaen: svært sjelden/aldri, sjelden, av og til, ofte eller svært ofte. Spørsmålene som ble stilt gjengis her.

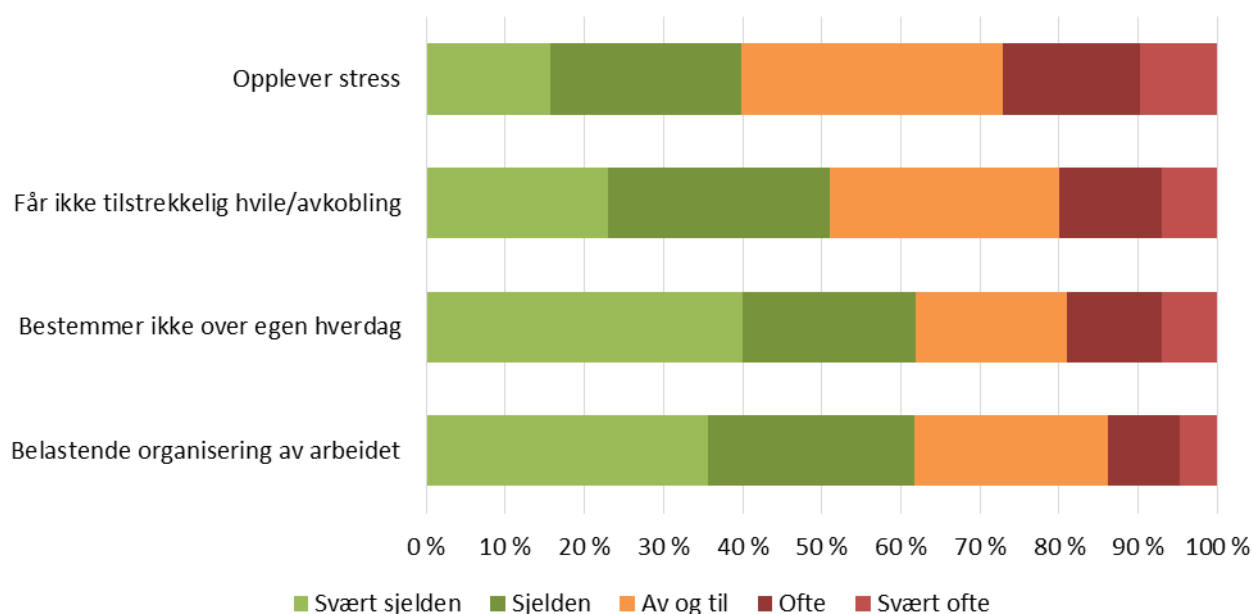
1. **Opplever du stress?**
2. **Føler du at du bestemmer over din hverdag?**
3. **Opplever du organiseringen av arbeidet (skift/arbeidsperioder) som belastende?**
4. **Får du tilstrekkelig hvile/avkobling mellom arbeidsøktene?**
5. **Utfører du gjentatte og ensidige arbeidsoperasjoner?**
6. **Utfører du tunge løft?**
7. **Må du løfte med overkroppen vridd eller bøyd?**
8. **Arbeider du med hender i eller over skulderhøyde?**
9. **Er du utsatt for så høyt støynivå at du må stå inntil andre og rope for å bli hørt eller benytte hørselvern?**
10. **Når du arbeider i støyfylte områder, hvor ofte bruker du hørselvern?**
11. **Er du utsatt for sterk vind?**
12. **Jobber du i kalde omgivelser?**
13. **Fryser du på jobb?**
14. **Jobber du i fuktige omgivelser?**
15. **Arbeider du i støvete omgivelser?**
16. **Er du i kontakt med fisk/fiskemel**
17. **Er du utsatt for sprut fra maskiner?**
18. **Er du utsatt for vaskemidler/desinfeksjonsmidler?**
19. **Jobber du med sløyging og videreprosessering av fisk minst halvparten av arbeidstida di?**

Resultatene som omhandler det fysiske arbeidsmiljøet presenteres i Figur 12. Vi ser, ikke overraskende, at over 70 prosent av de aktive fiskerne er i kontakt med fisk eller fiskemel ofte eller svært ofte, og at nesten 70 prosent jobber i fuktige omgivelser ofte eller svært ofte. Over 60 prosent utfører gjentatte og ensidige arbeidsoperasjoner ofte eller svært ofte. Videre utfører over 40 prosent tunge løft svært ofte eller ofte. Selv om over 40 prosent oppgir at de arbeider i kalde omgivelser ofte eller svært ofte, sier kun 12,5 prosent at de fryser ofte eller svært ofte (Figur 12).

Figur 12: Hva fiskerne selv opplever at de er eksponert for i det fysiske arbeidsmiljøet (n=832).

I Figur 13 ser vi svar som omhandler eksponeringer som er knyttet til det psykososiale arbeidsmiljøet: stress, hvile/avkobling, medbestemmelse og organisering av arbeidet.

Figur 13: Hva fiskerne er eksponert for i det psykososiale arbeidsmiljøet (n=832).

Den faktoren i det psykososiale arbeidsmiljøet som oftest påvirker fiskerne, er stress. Nesten hver tredje fisker sier de opplever stress. Videre oppgir 20 prosent av fiskerne at de ofte eller svært ofte ikke får nok hvile eller avkobling mellom arbeidsøktene.

Fiskere er generelt fornøyd med graden av medbestemmelse og organisering av arbeidet. Under 20 prosent sier at de føler at de ikke bestemmer over egen hverdag og enda færre (14 prosent) opplever organiseringen av arbeidet (skift/arbeidsperioder) som belastende.

5.2 Helseplager

Fiskerhelseundersøkelsen satte fokus på fiskernes selvrapporterte helseplager. Fiskerne ble presentert for en liste plager som er relevante for denne yrkesgruppen. På skalaen i svært liten grad, i liten grad, verken eller, i stor grad og i svært stor grad ble de spurt: **I hvilken grad har du i de 12 siste månedene vært plaget av følgende:**

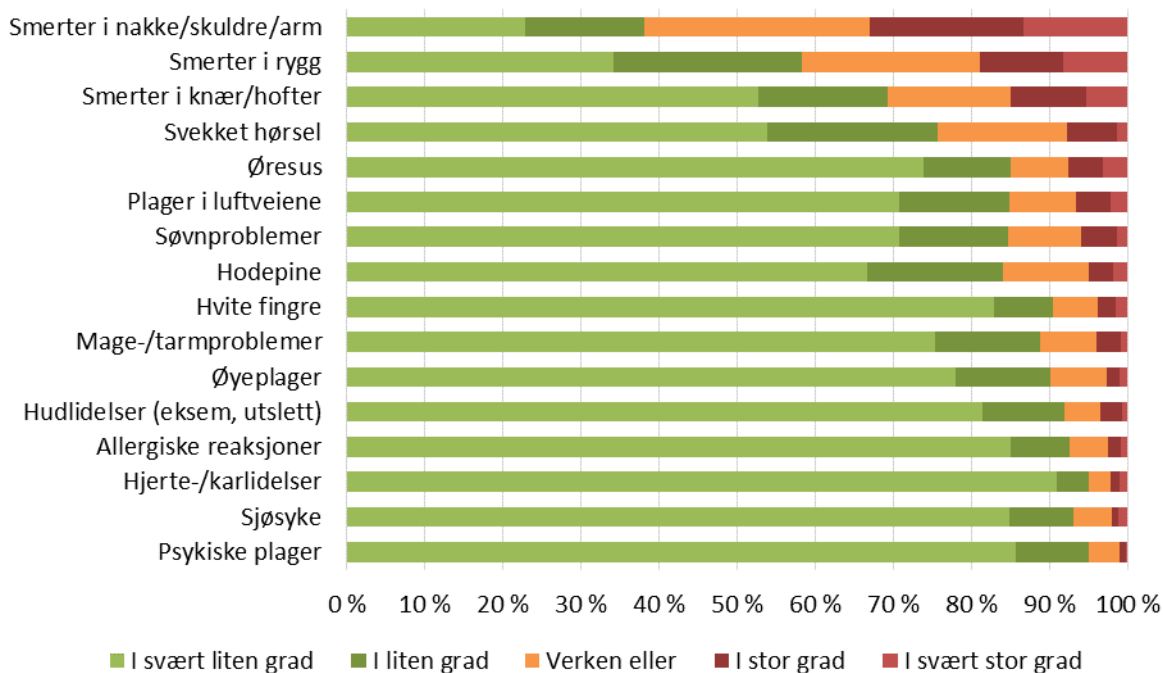
1. Plager i luftveiene
2. Smerter i nakke/skuldre/arm
3. Smerter i rygg
4. Smerter i knær/hofter
5. Øyeplager
6. Hudlidelser (eksem, utslett)
7. Hvite fingre
8. Allergiske reaksjoner/overfølsomhet
9. Mage-/tarmproblemer
10. Hjerte-/karlidelser
11. Hodepine
12. Svekket hørsel
13. Øresus
14. Psykiske plager (angst, depresjon, tristhet, uro)
15. Søvnproblemer
16. Sjøsyke
17. Andre ting

Figuren nedenfor viser hvilke helseplager fiskerne selv oppgir å ha opplevd det siste året (Figur 14).

Muskel- og skjelettplager er årsak til størsteparten av sykefraværet i det norske arbeidslivet generelt (Ose 2010). Fiskerhelseundersøkelsen viser også at mange opplever slike plager.

De hyppigste rapporterte helseplagene er smerter i nakke/skuldre/armer, som hver tredje fisker har opplevd i løpet av det siste året. Smerter i rygg og knær/hofter er relativt vanlig blant fiskere og nevnes av henholdsvis 19 og 15 prosent av de aktive fiskerne.

I tillegg til muskel- og skjelettplager står lettere psykiske plager for en stor del av sykefraværet hos norske arbeidstakere generelt (Aagestad et al. 2015, Ose 2010). Fiskerhelseundersøkelsen viser imidlertid at det er få fiskere som melder om psykiske plager.

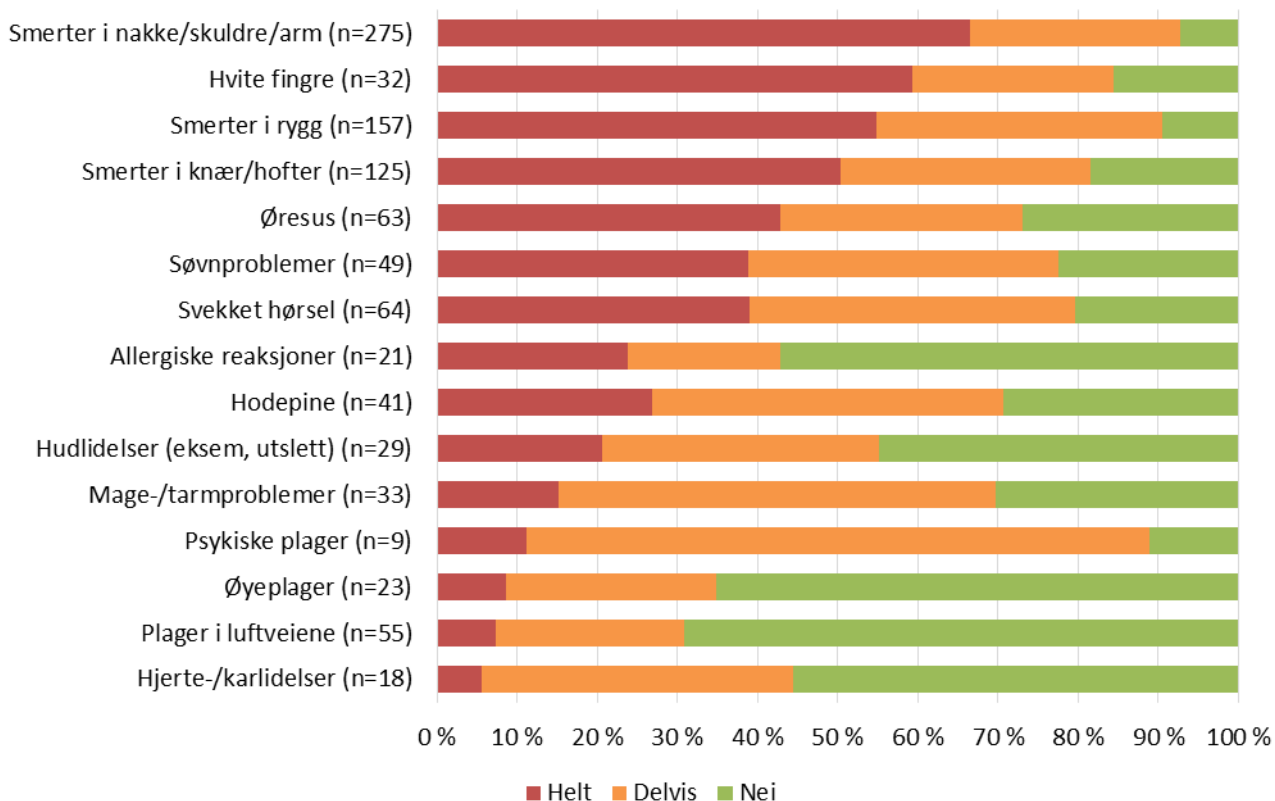

Figur 14: Opplevde helseplager blant aktive fiskerne det siste året (n=832).

5.3 Skyldes plagene arbeid eller arbeidsmiljø?

Fiskernes subjektive oppfatning av forholdet mellom arbeid, arbeidsmiljø og helse var et sentralt tema for Fiskerhelseundersøkelsen. For å avdekke fiskernes oppfatninger rundt sammenhengen mellom arbeid og helseplager, fikk alle fiskere som svarte at de i stor eller svært stor grad var plaget av noe oppfølgingsspørsmålet: **Tror du at plagen helt eller delvis er forårsaket av din arbeidssituasjon?** Svarene på dette presenteres i Figur 15 nedenfor. Figuren viser også hvor mange av de aktive fiskerne som hadde de ulike plagene.

De plagene som i størst grad relateres til arbeidssituasjon er smerter i nakke/skuldre/arm, hvite fingre, smerter i rygg og smerter i knær/hofter. I motsetning til ansatte i landbaserte bedrifter, må fiskere arbeide på et bevegelig underlag, noe som kan være ekstra belastende for kroppen. Videre kobler mange av fiskerne øresus, svekket hørsel og søvnproblemer helt eller delvis til sin arbeidssituasjon. Støy, lange arbeidsøkter og skiftarbeid kan spille inn her. Psykiske plager, øyeplager, plager i luftveiene og hjerte-/karlidelser blir i liten grad koblet til arbeidet.

Figur 15: Fiskernes vurdering av sammenhengen mellom helseplager, arbeid og arbeidsmiljø. Svarene er vist i prosent av antall fiskere som har rapportert de ulike plagene (n i figuren).

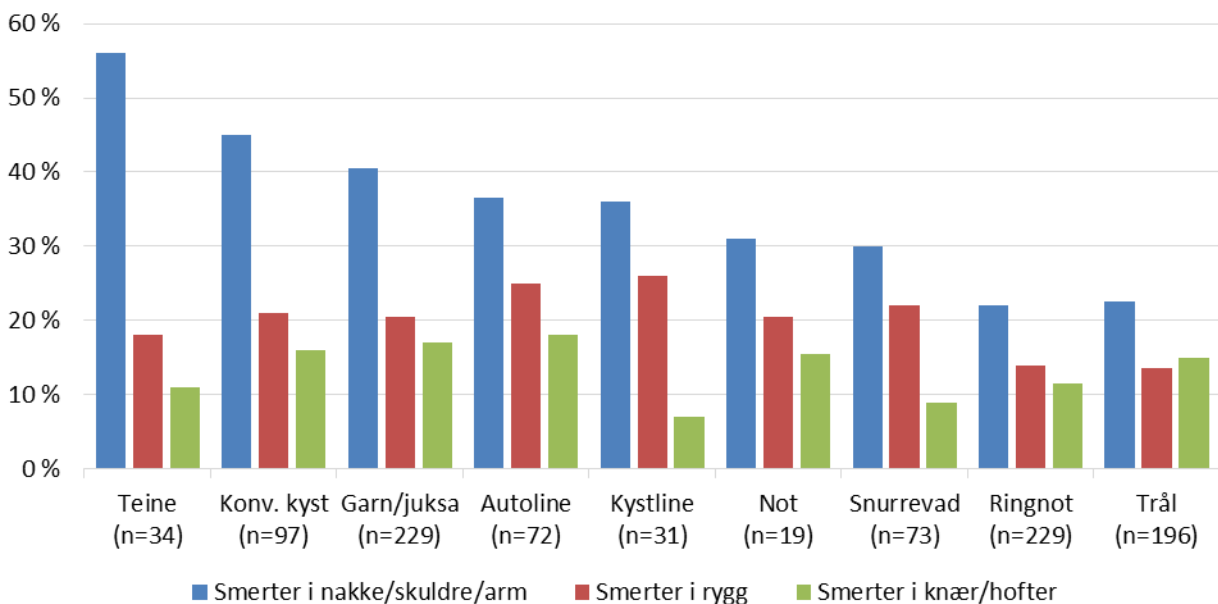
6 Sammenhenger mellom helseplager og arbeidsmiljø

I denne delen går vi nærmere inn på muskel- og skjelettplager, psykososialt arbeidsmiljø og hørselsplager relatert til ulike driftsformer og stillinger om bord. Funnene kan legges til grunn for målrettede forebyggende tiltak og utvikling av ny teknologi, som kan bidra til å bedre arbeidssituasjonen for fiskerne i fremtiden.

6.1 Muskel- og skjelettplager

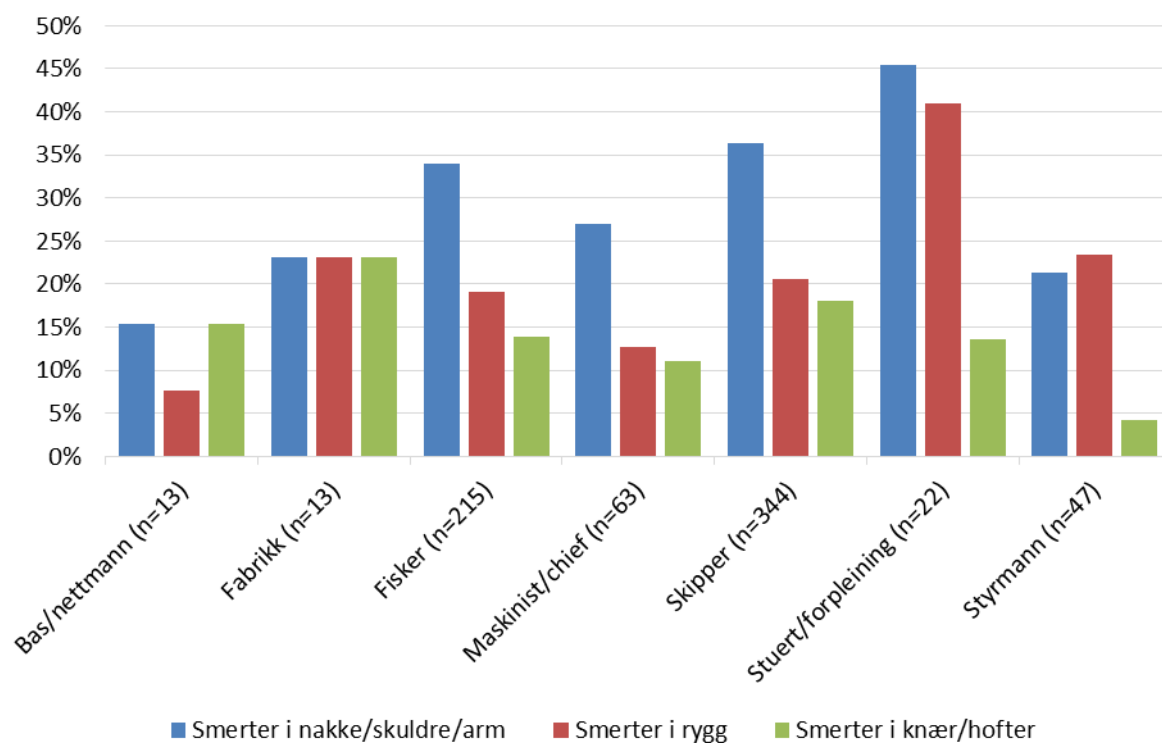
Figur 16 gir en oversikt over fiskerne som oppgir at de i stor grad eller svært stor grad opplever muskel- og skjelettplager, sortert på driftsform. Svarene er gitt som prosent av antall fiskere i hver gruppe. Smerter i nakke/skuldre/arm er mest utbredt blant de som drifter med teiner (56 prosent), men er også vanlig blant fiskere i konvensjonell kyst (56 prosent) og de som drifter med garn/juksa (41 prosent). Selv om ringnotflåten har en mindre fysisk krevende drift, sliter også 23 prosent av fiskerne med smerter i nakke/skuldre/arm i denne driftsformen.

Vi ser at 26 prosent av kystlinefiskerne plages med ryggen. Det samme gjelder for autolineflåten, hvor 25 prosent av fiskerne har ryggsmertener. Størst andel autolinefiskere melder om smerter i knær/hofter (18 prosent), tett fulgt av garn/juksa (17 prosent), konvensjonell kyst (16 prosent), not (16 prosent) og trål (15 prosent).

Figur 16: Fiskere som har opplevd forskjellige smerter i stor eller veldig stor grad sortert på driftsform. Svarene er vist som prosent av antall fiskere i hver gruppe (n i figuren).

I tillegg til fordeling på ulike driftsformer er det nyttig å vite noe om hvilke plager som er mest utbredt i de ulike stillingene om bord. Figur 17 viser at fiskere, skipperne (hvor flere i kystflåten er enefiskere) og stuert/forpleiningsansatte er særlig utsatt for smerter.

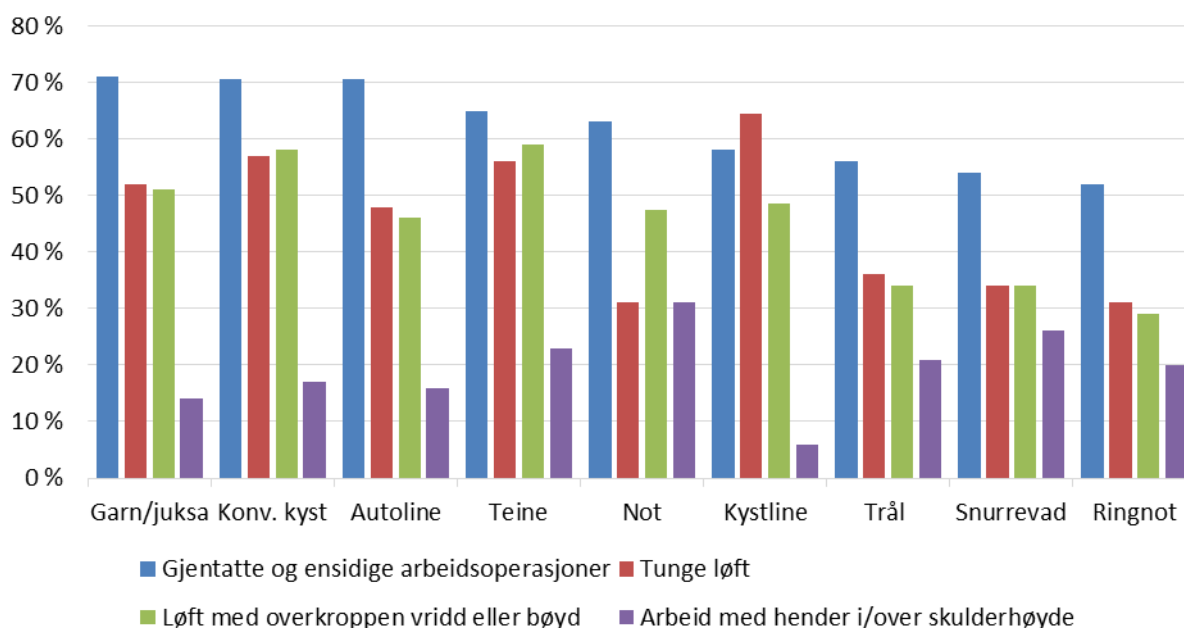
Figur 17: Muskel- og skjelettplager sortert på stilling. Svarene er vist som prosent av antall fiskere i hver stillingskategori (n i figuren).

Som vi har sett, knytter fiskerne muskel- og skjelettplager til fiskebåten som arbeidsplass. Fiskerhelseundersøkelsen viser at fiskerne er utsatt for en rekke ergonomiske belastninger i sitt arbeidsmiljø, slik som gjentatte og ensidige arbeidsoperasjoner, tunge løft, arbeid med vridd eller bøyd overkropp og arbeid med hender i eller over skulderhøyde.

En svensk studie påpeker at fartøybevegelser er en viktig årsak til belastning på muskel- og skjelettplager som øker når fiskere løfter og bærer (Törner et al. 1994). En amerikansk studie viser at eksponeringer som ensidig arbeid, ugunstige eller statiske arbeidsstillinger, anstrengelser, belastning på muskler på grunn av behov for å holde balansen, kalde temperaturer og vibrasjoner var forhold ved arbeidsmiljøet på fiskefartøy som kan bidra til muskel- og skjelettplager (Fulmer og Buchholz 2002).

Driftsformene som oftest innebærer gjentatte og ensidige arbeidsoperasjoner er kystflåten⁵ og autolineflåten, men over halvparten av respondentene i snurrevad og trål svarer også at arbeidet er ensidig. Fiskere i kystflåten er de som utfører mest tunge løft og oftest må løfte med overkroppen vridd eller bøyd. Fiskere i not- og snurrevadsflåten arbeider oftest med hender i eller over skulderhøyde. Disse ergonomiske belastningene kan forklare hvorfor fiskere i kystflåten og autolineflåten oftest rapporterer om smerter i nakke, skuldre og armer.

⁵ Konvensjonell kyst, garn/juksa, not, teine og kystline

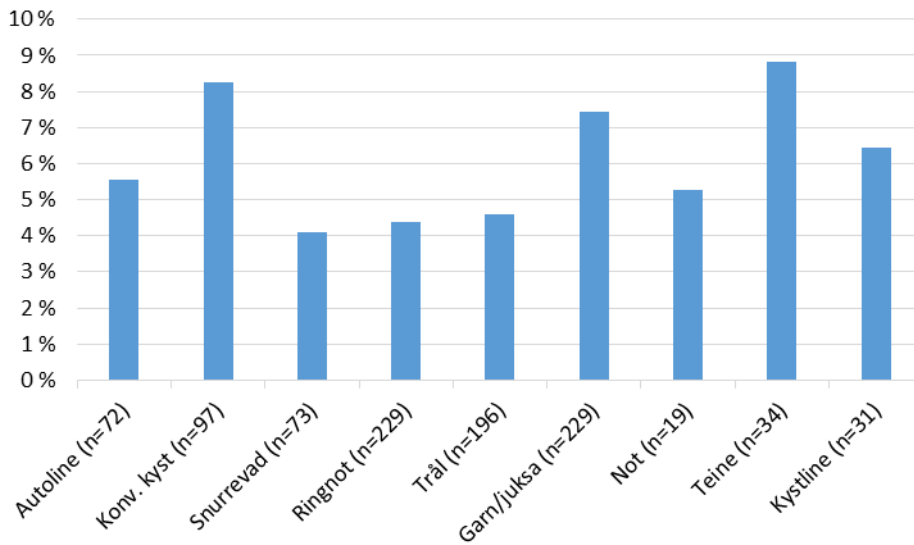

Figur 18: Fiskernes eksponeringer relatert til ergonomi i de ulike driftsgruppene.

6.2 Psykiske plager og søvnproblemer

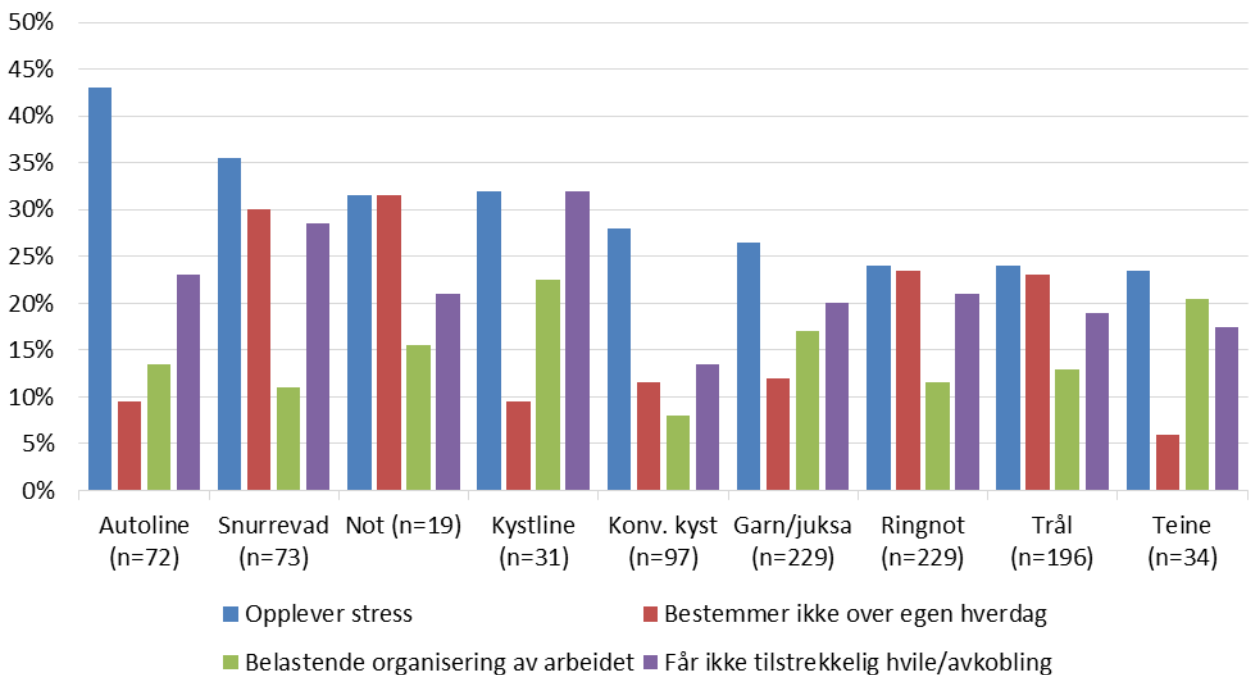
Det er få fiskere som rapporterer om psykiske plager. Til sammenligning fant Grinde (1987) også få syketilfeller på grunn av mentale lidelser i sin studie av fiskere på 80-tallet. Den lave andelen psykiske plager kan muligens knyttes til seleksjon, men også til helsefremmende aspekter ved arbeidet. Med dette mener vi at en mulig forklaring kan være at det ikke er alle som velger å bli i fiskeryrket, og at positive forhold ved arbeidet kan være med å forebygge psykiske plager. Vi må også ta høyde for at psykiske plager kan være et tabubelagt tema, som respondentene ikke ønsket å oppgi i en slik undersøkelse.

Søvnproblemer er mer utbredt enn psykiske plager, og det er fiskerne i kystflåten (kystline, konvensjonell kyst, teine og garn/juksa) som sliter mest med dette (Figur 19).

Figur 19: Søvnplager (stor grad/svært stor grad) relatert til driftsform. Svarene er vist som prosent av antall fiskere i hver gruppe (n i figuren).

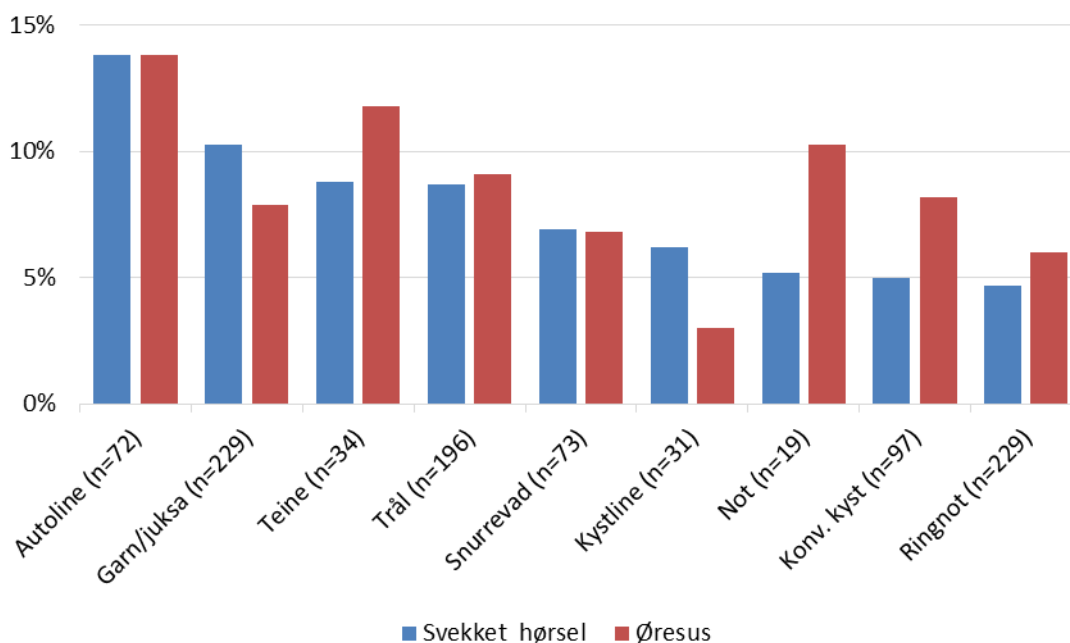
Søvnplager kan ha sammenheng med stress og lite hvile. Stress rapporteres i alle driftsformene. Mest stress opplever fiskerne i autoline (43 prosent) og snurrevad (36 prosent). Vi ser imidlertid at de fleste respondentene sier de får tilstrekkelig hvile. De som oftest svarer at de ikke får tilstrekkelig hvile og avkobling er fiskere i snurrevadsflåten (29 prosent) og i kystline (32 prosent).

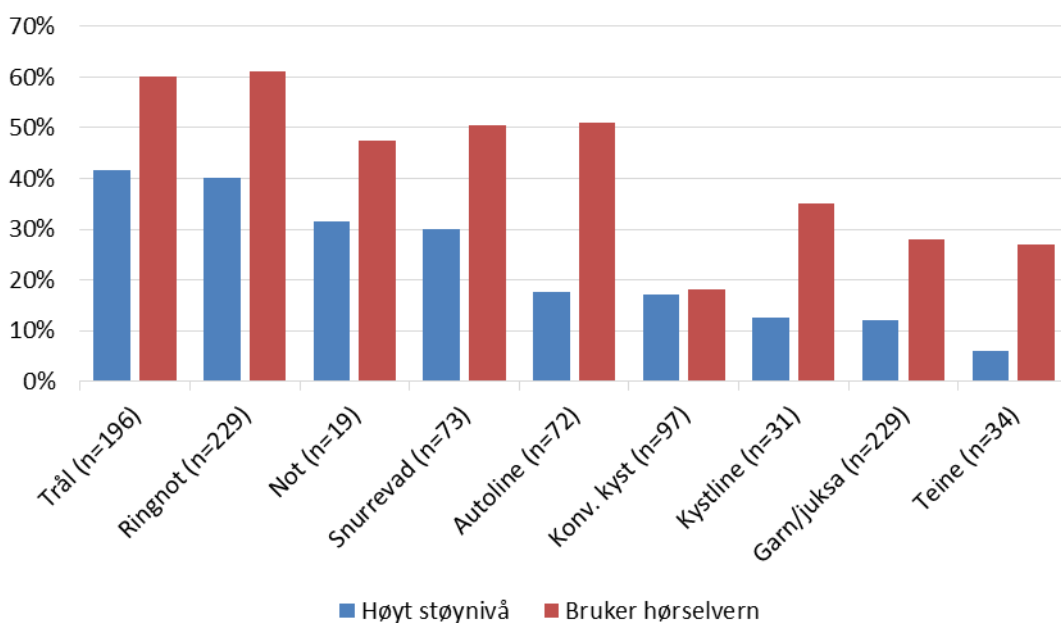
Figur 20: Fiskernes eksponeringer i det psykososiale arbeidsmiljøet sortert på driftsform. Svarene er vist som prosent av antall fiskere i hver gruppe (n i figuren).

6.3 Hørselsplager

Fiskere i autoline er de som oftest opplever svekket hørsel eller øresus (14 prosent, Figur 21).

Figur 21: Andel fiskere med hørselsplager i de ulike driftsformene. Svarene er vist som prosent av antall fiskere i hver gruppe (n i figuren).

Figur 22: Eksponeringer til høyt støynivå i de ulike driftsformene. Svarene er vist som prosent av antall fiskere i hver gruppe (n i figuren).

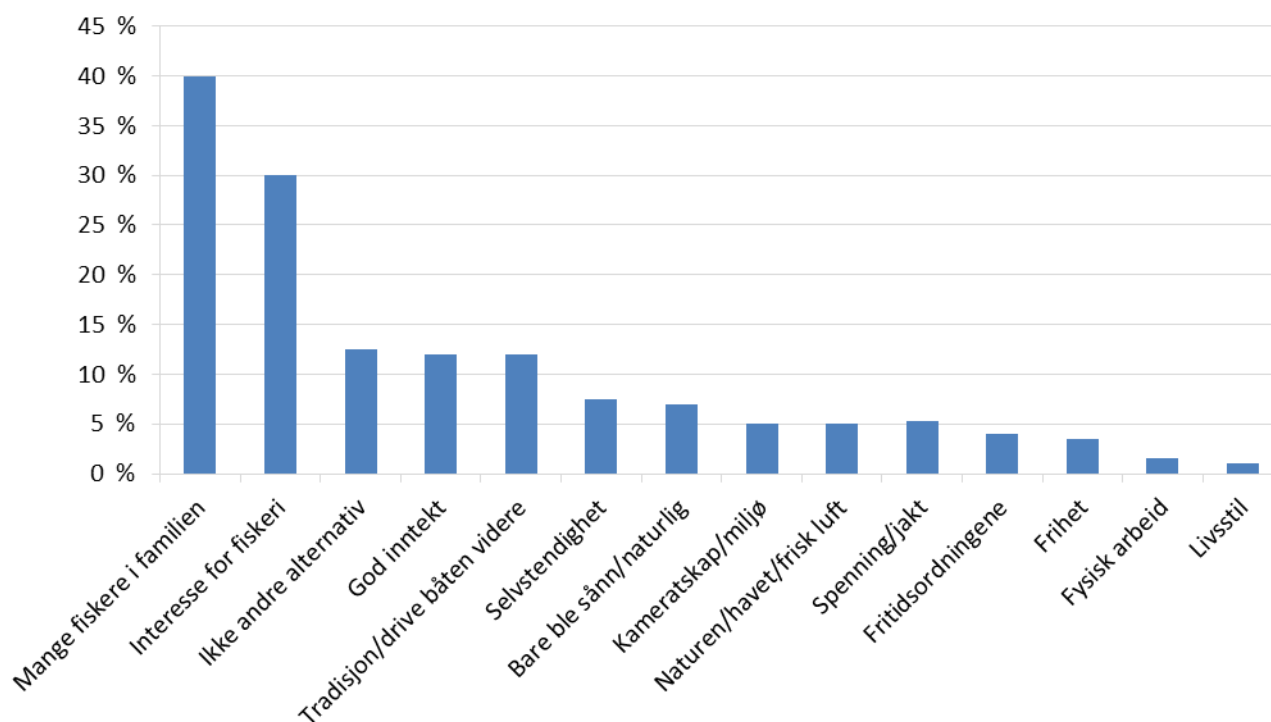
Fiskere i trål og ringnot er det som oftest er utsatt for kraftig støy (Figur 22). Her melder ca. 60 prosent om at de er utsatt for høyt støynivå ofte eller svært ofte, men denne gruppen bruker også oftest hørselvern når de jobber i støyfylte områder. Kystfiskere er de som bruker hørselvern sjeldnest, men også de som stort sett er minst utsatt for støy.

7 Rekruttering og frafall

I denne delen skal vi se nærmere på hva Fiskerhelseundersøkelsen forteller om årsaker til at fiskere går inn i og forlater fiskeryrket. Disse funnene kan belyse hvilke forhold fiskerne ser på som positive ved fiskeryrket, og hvorvidt forhold ved arbeidsmiljøet eller arbeidsrelatert sykdom eller skade bidrar til at fiskere går ut av yrket.

7.1 Valg av fiskeryrket

Deltakerne i Fiskerhelseundersøkelsen fikk spørsmålet: **Hvorfor ble du fisker?** Ingen svaralternativer ble gitt. De to viktigste grunnene for fiskernes yrkesvalg i Fiskerhelseundersøkelsen er "mange fiskere i familien" (39 prosent) og "interesse for fiskeri" (30 prosent).

Figur 23: Årsaker til yrkesvalg (n=832).

At interesse og tilstedeværelse av fiskere i familien, samt at tradisjon og at man vokser opp i et fiskerimiljø, påvirker fiskernes yrkesvalg, sier noe om at lokalsamfunn fremdeles er viktig i rekruttering til fiskeflåten – det er her interessen skapes og individer utvikles til potensielle fiskerirekrutter. Dette tyder på at sosialisering til fiskeryrket er like viktig i dag som på 1980-tallet (Jentoft og Wadel 1984).

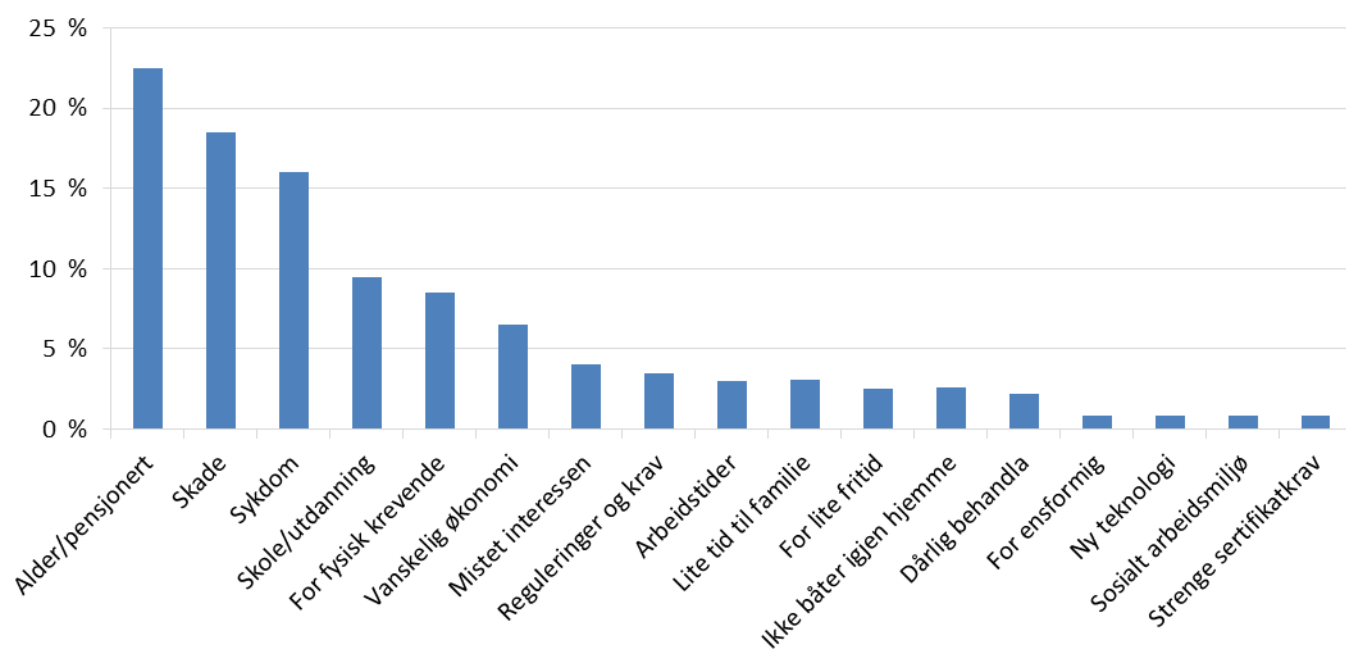
Til sammenlikning har en rekke tidligere studier pekt på mange grunner til at folk blir fiskere, slik som inntekt, tradisjon og spenning (Sørensen 2000, Johnsen 2004, FKD 2006, Hansen 2006). En undersøkelse om rekruttering til fiskeflåten i 2007⁶ (Johnsen og Vik) viste at hovedgrunnene til fiskernes yrkesvalg var: Interesse (86 prosent), selvstendighet (70 prosent), gode inntektsmuligheter (67 prosent), mange fiskere i familien (38 prosent), plikt til å drive videre/tradisjon (27 prosent) og ingen andre yrkesalternativer (22 prosent). Selv om resultatene fra Fiskerhelseundersøkelsen ikke er direkte sammenlignbare, er de seks

⁶ Fra NFR-prosjektet "Mellom nettverk og marked – Om fiskerirekruttering og sysselsettingssystemer i fisket". Ikke publiserte data.

viktigste grunnene til valg av yrke de samme (Figur 23) som Johnsen og Vik – til tross for at deres undersøkelse hadde ferdigdefinerte kategorier, og Fiskerhelseundersøkelsen stilte et åpent spørsmål.

7.2 Årsaker til frafall

I alt 168 av deltakerne arbeidet ikke som fiskere da undersøkelsen ble gjennomført, selv om de sto oppført som heltidsfiskere i Fiskermanntallet. Disse deltakerne fikk spørsmålet: **Hvorfor sluttet du som fisker?** Figuren under viser at de vanligste årsakene til frafall var alder, skade og sykdom. Det er ikke spesifisert hvorvidt det er snakk om arbeidsrelatert skade eller sykdom, men ettersom den største grunnen til sykefravær var skader relatert til arbeid, er det sannsynlig at arbeidsrelaterte skader er en viktig årsak her. Vi ser også at en del fiskere sluttet fordi de syntes arbeidet var for fysisk krevende.

Figur 24: Årsaker til frafall fra fiskeryrket (n=168).

I alt 123 av de 168 (73 prosent) sa at de godt kunne tenke seg å jobbe som fisker i fremtiden, noe som tyder på at det ikke var misnøye med fiskeryrket som gjorde at de sluttet. Videre oppgir 49,4 prosent at de arbeider i et annet yrke nå.

8 Oppsummering

Fiskerhelseundersøkelsen viser at et utvalgt norske fiskere jevnt over melder om god helse og høy trivsel. Dette gir grunn for å tro at det finnes flere helsefremmende faktorer i arbeidet. Fiskerne fremhever selv miljøet, kameratskapet og selvstendigheten som viktige årsaker til at de trives.

Undersøkelsen viser at en høy andel av sykefraværet skyldes arbeidsrelatert skade. Kystfiskere er særlig utsatt. Vi ser også at mange fiskere sliter med muskel- og skjelettplager, og at de i stor grad knytter dette til forhold ved arbeidet og arbeidsmiljøet. At hele 42 prosent bekymrer seg for at forhold ved arbeidsmiljøet kan påvirke helsen deres negativt og at hovedårsaken til fravær er skade relatert til arbeid er funn som understreker nødvendigheten av at det forebyggende arbeidet prioriteres, til tross for at fiskere rapporterer om god helse og høy trivsel.

Funnene som presenteres her er verdifulle, fordi de synliggjør fiskeres egen oppfatning av sammenhenger mellom arbeidsmiljø og helse. Det er fiskerne som daglig kjenner på kroppen hvilke forhold ved deres arbeid og arbeidsmiljø som byr på utfordringer. Fiskerhelseundersøkelsen gir et meget godt grunnlag for det forebyggende arbeidet fremover, både for å redusere antall skader, helseplager, sykefravær og frafall fra yrket.

Vi anbefaler at Fiskerhelseundersøkelsen gjentas i årene fremover, for å dokumentere utvikling i status for helse, sikkerhet og arbeidsmiljø i fiskeflåten.

9 Referanser

- Aagestad, C., Tynes, T., Sterud, T., Johannessen, HA., Gravseth, HM., Løvseth, EK., Alfonso, JH., Aasnæss, S. (2015). Faktabok om arbeidsmiljø og helse 2015. Oslo, STAMI: 238.
- Aasjord, HL., Holmen, IM, Thorvaldsen, T.(2012). Fiskerulykker og årsaksforhold - Analyse av årsaksforhold ved dødsulykker og alvorlige personskader i norsk fiskeri. Trondheim, SINTEF. SINTEF report A23369.
- Bye, R., Lamvik, GM. (2007) Professional culture and risk perception: Coping with danger on board small fishing boats and offshore service vessels. Reliability Engineering and System Safety. 2007;92(12):1756-63
- Ennova (2014). European Employee Index 2014. Oslo, Ennova. 15.
- Fiskeri- og kystdepartementet (2010). Faktaark: Ressurs- og Havavdelingen. Oslo, Regjeringen.no.
- Fiskeridirektoratet (2010). Endring i forskrift 27. november 2009 nr. 1445 om adgang til å delta i kystfartøygruppens fiske for 2010 som følge av endring av lasteromsvolum som størrelsesbegrensning for kystfartøy J-185-2010, Fiskeridirektoratet.
- FKD (2006). Fra ungdom til fisker, fra fisker til fartøyeier - Rekrutterings- og etableringsordninger for ungdom til fiskeflåten. F.-o. kystdepartementet. Oslo, Fiskeri- og kystdepartementet.
- Fugelli, P. and B. Ingstad. (2001). "Helse – slik folk ser det." Tidsskrift for den norske legeforening, 121, from <http://tidsskriftet.no/article/463825>.
- Grinde, J. (1987). Onnd ofte lider den fiskermand? Helse og arbeidsmiljø i fiskeryrket. Oslo, Universitetsforlaget.
- Hansen, L. H. (2006). Hvorfor bli sjarkfisker? . Instiutt for samfunns- og markedsfag, Norges fiskerihøgskole. Tromsø, Universitetet i Tromsø. Master degree: 92.
- Holmen, IM., Aasjord, H. Personulykker og årsaksforhold i den norske fiskeflåten i Kongsvik og Antonsen (red) Sikkerhet i norske farvann, Gyldendal Akademisk. ISBN 978-82-05-47974-6.
- HUNT3 (2006-2008). Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag. NTNU. Trondheim, NTNU.
- HUNT3. (2009). "HUNT3." HUNT, from <https://hunt-db.medisin.ntnu.no/hunt-db/#variab4018>.
- ILO (1946). C073 - Medical Examination (Seafarers) Convention, 1946 (No. 73). ILO. Geneva, ILO. **73**.
- Jentoft, S., Wadel, C. (1984). I samme båt - Sysselsetningssystem i fiskernæringa. Drammen, Universitetsforlaget.
- Johnsen, JP. (2004). Fiskeren som forsvant? Avfolking, overbefolkning og endringsprosesser i norsk fiskerinæring i et aktør-nettverk-perspektiv. Trondheim, Tapir akademisk forlag.
- Johnsen, JP., Vik, J. (2008). Mellom marked og nettverk: Om fiskerirekruttering og sysselsettingssystemer i fiske. Trondheim, Bygdeforskning.
- Johnsen, JP., Vik, J. (2013). "Pushed or pulled: Understanding fishery exit in a welfare society context." MAST **12**(4): 1-20.
- Knudsen, F., Grøn, S. (2010) "Making sense of fishermen's risk perception." Policy and Practice in Health and Safety **8**(2): 77-94
- Kulseng, MK., Bartholdsen, MK. (2013). Fiskere har lavest sykefravær. FiskeribladetFiskaren. Bergen, FiskeribladetFiskaren: 9.
- Levekårsundersøkelsen. (2012). "Levekårsundersøkelsen om helse, omsorg og sosial kontakt 2012 " Hentet 30.07.2014, from http://nsddata.nsd.uib.no/webview/index.jsp?study=http://nsddata.nsd.uib.no/obj/fStudy/NSD2034&mode=documentation&v=2&submode=variable&variable=http://nsddata.nsd.uib.no/obj/fVariable/NSD2034_V48.
- Nærings- og fiskeridepartementet (2005). Forskrift om arbeidsmiljø, sikkerhet og helse for de som har sitt arbeid om bord på skip. FOR-2005-01-01-8. N.-o. fiskeridepartementet. Oslo, Lovdata.

- Nærings- og fiskeridepartementet (2014). Forskrift om helseundersøkelse av arbeidstakere på norske skip og flyttbare innretninger. FOR-2014-06-05-805. N.-o. fiskeridepartementet. Oslo, Nærings- og fiskeridepartementet.
- Ose, SO. (2010). Kunnskap om sykefravær: nye norske bidrag. Trondheim, SINTEF. **Rapport A14516**.
- Ramm, J. (1997). "Egenvurdert helse: vi klager ikke før vi må." Samfunnsspeilet 2: 14 – 21.
- RNNP (2014) RNNP Risikonivå i Norsk petroleumsvirksomhet, Petroleumstilsynet. Hentet 13.04.2016 fra http://www.ptil.no/getfile.php/PDF/RNNP%202014/RNNP2014_hovedrapport.pdf
- SSB (2015). Røykevaner. SSB. Oslo.
- SINTEF Fiskeri og havbruk (2016) Ulykkesdatabase for dødsulykker i norsk fiskeflåte
- Statens helsetilsyn (2000). HUNT (Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag) - en jakt på ulikhet? Oslo, Statens helsetilsyn. **6-2000**.
- Sønvisen, SA., Johnsen, JP, Vik, J. (2011). "The Coastal Employment System - what it was and what it is." MAST 10(1): 31-56.
- Sørensen, T. (2000). Rekruttering til fiskerinæringa. En studie av to fiskevær i Vesterålen. Geografisk Instiutt. Trondheim, NTNU. Hovedoppgave i Geografi.
- Thorvaldsen, T. (2013) "The importance of common sense: how Norwegian coastal fishermen deal with occupational risk". Marine Policy, 42, 85-90.
- Thorvaldsen, T. (2015) "Managing risk in the fishing fleet" Policy and Practice in Health and Safety 13 (1)
- Thorvaldsen, T., Sønvisen, S., Holmen, IM. (2012). Sikker kommunikasjon om bord – En studie av omfang, rekruttering, språk, kommunikasjon og sikkerhet med fokus på utenlandsk arbeidskraft i norsk fiskeflåte. S. f. o. havbruk. Trondheim, Sintef. SINTEF rapport A23270.
- WHO. (2014). "Preamble to the Constitution of the World Health Organization as adopted by the International Health Conference, New York, 19-22 June, 1946; signed on 22 July 1946 by the representatives of 61 States (Official Records of the World Health Organization, no. 2, p. 100) and entered into force on 7 April 1948." Hentet 30.07.2014, from <http://www.who.int/about/definition/en/print.html>.
- Ytterborg, H. (2013). Stabilt sykefravær i 4. kvartal 2013. Oslo, NAV.
- Øren, A., Sønvisen, S., Thorvaldsen, T. Holmen, IM. (i arbeid) Sickness absence among fishermen

Teknologi for et bedre samfunn

www.sintef.no